

ISSN: 2788-9718 (online)

Отан тарихы
Отечественная история
History of the Homeland

Үш айда бір рет шығатын ғылыми журнал
2024. № 27 (1)

Редакция

Бас редактор

Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының директоры (Алматы қ., Қазақстан)

E-mail: kabulzia@rambler.ru Тел.: +77014070164

Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195670100>

Редакциялық алқа

Аязан Бүркітбай Фелманұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Мемлекет тарихы институты директорының орынбасары (Астана, Қазақстан) Scopus Author ID: 58655559700; ORCID

Әбусейітова Меруерт Қуатқызы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі. Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының тарихи материалдарды зерттеу жөніндегі Республикалық орталығының директоры (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57208107912; ORCID

Әбіл Еркін Аманжолұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор; Мемлекет тарихы институтының директоры (Астана, Қазақстан); Scopus Author ID: 55801644900; ORCID

Әжіғали Серік Ескендірұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор; Шығыс елдері архитектурасы Халықаралық академиясының корр.-мүшесі; Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57478728700; ORCID

Әлімбаев Нұрсан, тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 55860087100; ORCID

Вильмено Анне-Мари, антропология докторы, Лувен католик университетінің профессоры (Лувен, Бельгия); Scopus Author ID: 36679419300; ORCID

Крупа Татьяна Николаевна, эксперименталды археология ғылыми-зерттеу лабораториясының ғылыми қызметкері, Ә.Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Margulan Centre, «YMAI» Халықаралық ғылыми-зерттеу лабораториясының жетекшесі (Қазақстан – Украина); ORCID

Көмеков Болат Ешмұхамедұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасының Ұлттық Ғылым академиясының академигі, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Қыпшақтану Халықаралық институтының директоры, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57193858171; ORCID

Қушқұмбаев Айболат Қайырсылаұлы, тарих ғылымдарының докторы, бас ғылыми қызметкер, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университетінің аймақтану кафедрасының профессоры (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57202775542; ORCID

Мионг Сун-ок, антропология докторы, профессор (Сеул, Корея); Scopus Author ID: 56720218700; ORCID

Моррисон Александр, PhD, NewCollege профессоры, Оксфорд (Оксфорд, Ұлыбритания); Scopus Author ID: 35794760200; ORCID

Мотузаите-Матузевичюте, Гидре, Археология докторы, профессор, "Биоархеология" ғылыми орталығының жетекшісі, Вильнюс университеті, Вильнюс қ., Литва; Scopus Author ID: 25225880890; ORCID

Муминов Әшірбек Құрбанұлы, тарих ғылымдарының докторы, арабист, профессор, ИКҰ (Орталық Азия) ұйымдастыру қызметінің бас директорының кеңесшісі (Стамбул, Түркия); Scopus Author ID: 56409722900; ORCID

Мұқтар Әбілсейіт Қапизұлы, «Сарайшық» мемлекеттік тарихи-мәдени музей-қорығы» РМҚК директоры, тарих ғылымдарының докторы, профессор; Scopus Author ID: 57193092619; ORCID

Оно Рюосуке, тарих ғылымдарының докторы, Васеда университетінің антропология (Токио, Жапония);

Отепова Гульфира Елубаевна, Тарих ғылымдарының докторы, Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университетінің профессоры Павлодар қ., Қазақстан; Scopus Author ID: 57194518893; ORCID

Оутрам Алан, археология ғылымдарының докторы, профессор, археология және тарих департаменті, Эксетер университеті (Эксетер, Ұлыбритания); Scopus Author ID: 8954776500; ORCID

Өмер Құл, әлеуметтік ғылымдар докторы, Стамбул университетінің профессоры (Стамбул, Түркия); ORCID

Петер Финке, PhD, Макс Планк атындағы Институтының профессоры, Цюрих университеті (Цюрих, Швейцария); Scopus Author ID: 55124700300

Садвокасова Закиш Төлеханқызы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 56682843400; ORCID

Саидов Ильхомжон Мухиддинович, тарих ғылымдарының докторы, профессор (Самарқан, Өзбекстан); ORCID

Смағұлов Оразақ Смағұлұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасының Ұлттық Ғылым академиясының академигі, Италияның Болонья Ғылым Академиясының мүше корреспонденті, ҚР Ұлттық музейінің физикалық антропология лабораториясының меңгерушісі (Астана, Қазақстан); Scopus Author ID: 22979625700; ORCID

Уяма Томохико, PhD, Хоккайдо университетінің Славян-Еуразиялық зерттеулер орталығының профессоры (Саппоро, Жапония); Scopus Author ID: 56471951500; ORCID

Финке Петер, доктор PhD, профессор Института Макса Планка, университет Цюриха (Швейцария, Цюрих); Scopus Author ID: 55124700300; ORCID

Жауапты редактор

Мұқанова Гүлнар Қайроллақызы

Ғылыми редакторлар

Қасымова Дидар Бейсенғалиқызы

Әбікей Арман Мұратұлы

Мурзаходжаев Қуаныш Мәдиұлы

Техникалық хатшы

Копеева Сания Жуматайқызы

Редакция

Главный редактор

Кабульдинов Зиябек Ермуханович – доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Института истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова (г. Алматы, Казахстан). E-mail: kabulzia@rambler.ru; Scopus Author ID: 56195670100; ORCID.

Члены редакционной коллегии

Абиль Еркин Аманжолович, доктор исторических наук, профессор, директор Института Истории государства РК (Республика Казахстан, Астана); Scopus Author ID: 55801644900; ORCID

Ажигали Серик Ескендерович, доктор исторических наук, профессор, Главный научный сотрудник, почетный заведующий отделом этнологии и антропологии Института Истории и этнологии (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 57478728700; ORCID

Абусеитова Меруерт Хуатовна, доктор исторических наук, профессор, член-корреспондент Национальной академии наук РК; директор Республиканского информационного центра по изучению исторических материалов (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 57208107912; ORCID

Аяган Буркитбай Гелманович, доктор исторических наук, профессор, заместитель директора Института истории государства, (г. Астана, Казахстан); Scopus Author ID: 58655559700; ORCID

Вильмено Анне-Мари, доктор антропологии, профессор Католического университета Лувен, (Бельгия, Лувен); Scopus Author ID: 36679419300; ORCID

Исмагулов Оразак Исмагулович, доктор исторических наук, профессор, академик Национальной академии наук РК, член-корр. Болонской АН (Италия), заведующий лабораторией физической антропологии Национального музея РК (Республика Казахстан, Астана); Scopus Author ID: 22979625700; ORCID

Крупа Татьяна Николаевна, научный сотрудник Научно-исследовательской лаборатории экспериментальной археологии, Павлодарский педагогический университет им. А. Маргулана, Margulan Centre, заведующая Международной научно-исследовательской лабораторией «YMAI» (Казахстан – Украина); ORCID

Кумеков Болат Еимухамбетович, доктор исторических наук, профессор, академик Национальной академии наук РК; директор Международного института кипчаковедения Казахского национального университета имени аль-Фараби, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Республика Казахстан, Алматы) Scopus Author ID: 57193858171; ORCID

Кушкумбаев Айболат Кайрсылович, доктор исторических наук, главный научный сотрудник, профессор кафедры регионоведения Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Республика Казахстан, Астана); Scopus Author ID: 57202775542; ORCID

Мионг Сун-ок, доктор антропологии, ассоциированный профессор (Корея, Сеул); Scopus Author ID: 56720218700; ORCID

Моррисон Александр, PhD, профессор NewCollege, Оксфорд (Великобритания, Оксфорд); Scopus Author ID: 35794760200; ORCID

Мотузайте-Матузевичюте, Гидре, Доктор археологии, профессор, руководитель Научного центра «Биоархеология» Вильнюсского университета, г. Вильнюс, Литва; Scopus Author ID: 25225880890; ORCID

Муктар Абильсеит Капизович, Директор РКП «Государственного историко-культурного музей-заповедник «Сарайшык», доктор исторических наук, профессор; Scopus Author ID: 57193092619; ORCID

Муминов Аширбек Курбанович, доктор исторических наук, арабист, профессор; Консультант Генерального директора по организационной деятельности ОИК (Центральная Азия), (Турция, Стамбул); Scopus Author ID: 56409722900; ORCID

Нурсан Алимбай, кандидат исторических наук, профессор; Главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 55860087100; ORCID

Омер Кул, доктор социальных наук, профессор Стамбульского университета; (Турция, Стамбул); ORCID

Оно Рюосуке, доктор исторических наук, антрополог Университет Васеда (Япония, Токио);

Отенова Гульфира Елубаевна, Доктор исторических наук, профессор Павлодарского педагогического университета им. А. Маргулана. г. Павлодар, Казахстан; Scopus Author ID: 57194518893; ORCID

Оутрам Алан, доктор археологии, профессор департамента археологии и истории университета Эксетер (г. Эксетер, Великобритания); Scopus Author ID: 8954776500; ORCID

Садвокасова Закиш Тулехановна, доктор исторических наук, профессор; Главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 56682843400; ORCID

Уяма Томоико, PhD, профессор Центра славянско-евразийских исследований Университета Хоккайдо (Япония, Саппоро); Scopus Author ID: 56471951500; ORCID

Финке Петер, доктор PhD, профессор Института Макса Планка, университет Цюриха (Швейцария, Цюрих); Scopus Author ID: 55124700300

Ответственный редактор

Муканова Гюльнар Кайроллиновна

Научные редакторы

Касымова Дидар Бейсенгалиевна

Абикей Арман Мурадович

Мурзаходжаев Куаныш

Технический секретарь

Копеева Сания Жуматаевна

Editorial Team

Editor-in-Chief

Kabuldinov Ziyabek Ermukhanovich – Doctor of Historical Sciences Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Director of Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Almaty, Kazakhstan) E-mail: kabulzia@rambler.ru
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195670100>

Editorial board members

Abil Erkin Amanzholovich, doctor of historical sciences, professor, director of the of the Institute of history of state of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Astana); Scopus Author ID: 55801644900; ORCID

Abusseitova Meruert Khuatovna, doctor of historical sciences, professor, corresponding member of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan; director of the Republican information center for studies of the historical materials (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 57208107912; ORCID

Alimbay Nursan, candidate of historical sciences, professor; chief researcher of the C. Valikhanov Institute of history and ethnology of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Almaty). Scopus Author ID: 55860087100; ORCID

Ayagan G. Burkitbay, Professor of History, Deputy Director of the Institute of State History Institute of Republic of Kazakhstan, (Astana, Kazakhstan); Scopus Author ID: 5865559700; ORCID

Azhigali Serik Yeskendirovich, doctor of historical sciences, professor, chief researcher, emeritus head of the department of ethnology and anthropology of the Institute of history and ethnology of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 57478728700; ORCID

Ismagulov Orazak Ismagulovich, doctor of historical sciences, professor, academician of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan, corresponding member of the Bologna Academy of sciences (Bologna, Italy), head of the physical anthropology laboratory of the National museum of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Astana); Scopus Author ID: 22979625700; ORCID

Krupa Tatiana Nikolaevna, Researcher at the Research Laboratory of Experimental Archaeology, Pavlodar Pedagogical University named after A. Margulan, Margulan Centre, Head of the International Research Laboratory "YMAI" (Kazakhstan – Ukraine); ORCID

Kumekov Bolat Eshmukhambetovich, doctor of historical sciences, professor, academician of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan; director of the Internal institute of Kypshak studies of the al-Farabi Kazakh national university, professor of Gumilev L. Eurasian national university (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 57193858171; ORCID

Kushkumbayev Aibolat Kairslyamovich, doctor of historical sciences, chief researcher of the regional studies department of the Gumilev L. Eurasian national university (Republic of Kazakhstan, Astana); Scopus Author ID: 57202775542; ORCID

Morrison Alexander, PhD, professor New College, Oxford (Great Britain, Oxford); Scopus Author ID: 35794760200; ORCID

Motuzaitė-Matuzevičiūtė, Giedre, Professor (Archaeology), Full Professor, a head of Bioarchaeology Research Centre at Vilniaus Universitetas, Vilnius, Lithuania; Scopus Author ID: 25225880890; ORCID

Muktar Abilseit Kapizovich, Director of the State Historical and Cultural Museum-preserve “Saraishyq” - Doctor of Historical Sciences, Professor; Scopus Author ID: 57193092619; ORCID

Myong, Soon-ok, doctor of anthropology, associate professor (Republic of Korea, Seoul); Scopus Author ID: 56720218700; ORCID

Muminov Ashirbek Kurbanovich, doctor of historical sciences, arabist, professor; consultant of the General director on organizational affairs OIC (Central Asia), (Turkey, Istanbul); Scopus Author ID: 56409722900; ORCID

Omer Cul, doctor of social sciences, professor of Istanbul university (Turkey, Istanbul); ORCID

Ono Ryosuke, PhD, anthropologist Waseda University (Japan, Tokyo);

Otepova Gulfira Elubayevna, Doctor of Historical Sciences, Professor Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar, Kazakhstan; Scopus Author ID: 57194518893; ORCID

Outram Alan, Doctor of archeology, professor, Department of Archaeology and History, University of Exeter (Exeter, UK); Scopus Author ID: 8954776500; ORCID

Peter Finke, PhD, professor of the Max Planck institute, Zurich university (Switzerland, Zurich); Scopus Author ID: 55124700300; ORCID

Sadvokassova Zakish Tleukhanovna, doctor of historical sciences, professor; chief researcher of the C.C. Valikhanov Institute of history and ethnology of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 56682843400; ORCID

Uyama Tomohiko, PhD, professor of the Slavic-Eurasian researches Center of Hokkaido University (Japan, Sapporo); Scopus Author ID: 56471951500; ORCID

Vuillemenot Anne-Marie, doctor of anthropology, professor of the Catholic university of Luven, (Belgium, Luven); Scopus Author ID: 36679419300; ORCID

Executive Editor

Mukanova Gulnar

Scientific Editors

Kasymova Didar

Abikey Arman

Murzakhodzhayev Kuanysh

Technical secretary

Kopeyeva Saniya

ТАРИХ / HISTORY / ИСТОРИЯ

Published in the Kazakhstan
Otan tarikhy
Has been issued as a journal since 1998
ISSN: 2788-9718 (Online)
Vol. 27. Is. 1, pp. 150-171, 2024
Journal homepage: <https://otan.history.iie.kz>

FTAXP / МРНТИ / IRSTI 18.31.09.
https://doi.org/10.51943/2788-9718_2024_27_1_150-171

**БЕКБОЛАТ ӘШЕКЕЙҰЛЫ БАСТАҒАН ҰЛТ-АЗАТТЫҚ КӨТЕРІЛІС
(XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫ. ЖЕТІСУ ӨЛКЕСІ)**

Рахымқұлов Дәуітхан Айтжанұлы¹

¹Нархоз университеті
(55-үй, Жандосов көш., 050035 Алматы, Қазақстан)
тарих ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор
<https://orcid.org/0009-0004-4037-1604>. E-mail: dauthan1981@mail.ru

© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы ТЭИ, 2024
© Рахымқұлов Д.А., 2024

Аңдатпа. *Kіріспе.* Мақалада 1916 жылғы Жетісу өңіріндегі Бекболат Әшекейұлы бастаған ұлт-азаттық көтеріліс тарихы кеңінен баяндалады. Аталған азаттық күрес патшалық Ресейдің өлкедегі отарлау саясатына қарсы бағытталды. Қазіргі таңда Бекболат бастаған көтеріліс Отан тарихындағы аз зерттелген тақырып. Өйткені Қазақстандағы 1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліс тарихы Отан тарихында ең ауқымды әрі күрделі тақырыптардың бірін құрайды. Оған қоса осы тақырыпқа қатысты еліміздің архив қорларында әлі де ғылыми айналымға енбеген деректер өте көп кездеседі. Бұл көтеріліс тақырыбының аз зерттелінгенін көрсетеді. *Зерттеудің мақсаты мен міндеттері* – Бекболат бастаған көтеріліс тарихын Алматы қаласындағы Қазақстан Республикасының Орталық Мемлекеттік архивінен табылған нақтылы архивтік құжаттармен және Исабек Сексенбайұлы, С. Бекболатовтың естеліктерінен алынған мәліметтермен сипаттап көрсету. Бұл көтерілістің тарихын талдауда объективтілік пен тарихилық принциптері басты назарда ұсталды. Зерттеу жұмысын жүргізу кезінде жүйелі түрде сипаттап баяндау, салыстырмалы-тарихи талдау әдістері кеңінен қолданылды. *Нәтижелер.* Бекболат бастаған көтеріліс қазақ халқының тарихында өшпес із қалдырған күрестердің бірі болып табылады. Бұл көтеріліс 1916 жылғы 25 маусымдағы патша Жарлығына байланысты шығып, тарихта ол Жайылмыс көтерілісі деген атпен қалды. Осы қозғалысты бұрынғы болыс-би, жетпіс үш жастағы қарт батыр Бекболат Әшекейұлы басқарды. *Қорытынды.* Бұл көтеріліс патша өкіметінің қазақ өлкесіндегі отаршылдық саясатына қарсы бағытталды. Бекболат бастаған көтеріліс Жетісудағы өзге болыс-елдердің көтерілуіне ерекше ықпал етті. Көтеріліс Жетісу өлкесінің маңызды орталығына айналды. Бұл көтерілістің барысы, іс-қимылы жақсы ұйымдастырылды. Бекболат Жетісудағы барлық көтеріліс ошақтарын және көршілес қырғыз көтерілісшілерін бір орталыққа біріктіру жолында орасан зор жоспар құрды. Бекболат халықтың намысын қорғаған батыр ретінде ел жадында қалды. **Түйін сөздер:** Бекболат Әшекейұлы, көтеріліс, Жарлық, Жайылмыс, тыл жұмысы, Үшқоңыр жиыны, Ошақты жиыны, Ресей империясы

Дәйексөз үшін: Рахымқұлов Д.А. Бекболат Әшекейұлы бастаған ұлт-азаттық көтеріліс // Отан тарихы. 2024. Т.27. No 1. Б. 150-171. (Қаз.) DOI: 10.51943/2788-9718_2024_27_1_150-171

NATIONAL LIBERATION UPRISING LED BY BEKBOLAT ASHEKEYULY (THE BEGINNING OF THE TWENTIETH CENTURY. ZHETYSU REGION)

Dauthan A Rakhimkulov¹

¹Narxoz University

(55, Zhandosova Str., 050035 Almaty, Kazakhstan)

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor

<https://orcid.org/0009-0004-4037-1604>. E-mail: dauthan1981@mail.ru

Abstract. Introduction. The article describes the history of the National Liberation uprising in 1916 in the Semirechye region, led by Bekbolat Ashekeyuly. The mentioned liberation struggle was directed against the colonial policy of Tsarist Russia in the region. To this day, the uprising led by Bekbolat is a little-studied topic in the history of the Homeland. After all, the history of the National Liberation uprising of 1916 in Kazakhstan is one of the most extensive and complex topics in the history of the Homeland. In addition, there are a lot of data on this topic in the archival funds of the country that have not yet entered scientific circulation. This proves that the theme of the uprising has been little studied. **Objective.** Description of the history of the uprising led by Bekbolat with accurate archival documents found in the Central State Archive of the Republic of Kazakhstan in Almaty and information from The Memoirs of Isabek Seksenbayuly, S. Bekbolatov. The principles of objectivity and historicity were the main focus in the analysis of the history of this uprising. During the research work, methods of systematic description and narrative, comparative historical analysis were widely used. **Results.** The uprising led by Bekbolat is one of the struggles that left a big mark in the history of the Kazakhs. This uprising took place in connection with the tsar's Decree on June 25, 1916 and remained in history under the name of the Zhayylmyshevskaya uprising. This movement was headed by the former volost administrator of the biya, a seventy-three-year-old elderly batyr Bekbolat Ashekeyuly. **Conclusions.** This uprising was directed against the colonial policy of the Tsarist authorities in the Kazakh territory. The uprising led by Bekbolat had a special impact on the rise of other volost countries in Semirechye. The uprising became an important center of the Semirechye region. The course and actions of this uprising were well organized. Bekbolat developed a grandiose plan to unite all the centers of the uprising in Semirechye and the neighboring Kyrgyz rebels in one center. Bekbolat remained in the memory of the people as a hero who defended the honor of the people.

Key words: Bekbolat Ashekeyuly, uprising, Decree, Zhayylmysh, rear works, Ushkonursky Congress, Oshaktinsky Congress, Russian Empire

For citation: Rakhimkulov D. A. National Liberation Uprising led by Bekbolat Ashekeyuly // Otan Tarikhy. 2024. Vol. 27. No. 1. Pp. 150-171. (In Kaz.). DOI: 10.51943/2788-9718_2024_27_1_150-171

НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЕ ВОССТАНИЕ ПОД ПРЕДВОДИТЕЛЬСТВОМ БЕКБОЛАТА АШЕКЕЙУЛЫ (НАЧАЛО XX ВЕКА. ЖЕТЫСУСКИЙ КРАЙ)

Даутхан Айтжанович Рахимкулов¹

¹ Университет Нархоз

(д. 55, улица Жандосова, 050035, Алматы, Казахстан)

кандидат исторических наук, ассоциированный профессор

<https://orcid.org/0009-0004-4037-1604>. E-mail: dauthan1981@mail.ru

Аннотация. *Введение.* В статье освещается подробная история национально-освободительного восстания под руководством Бекболата Ашекейулы по Семиреченскому краю в 1916 году. Данная освободительная борьба была направлена против колониальной политики царской России. Восстание под предводительством Бекболата в отечественной истории до сих пор остается малоизученной темой. Ведь история национально-освободительного восстания 1916 года в Казахстане составляет одну из самых масштабных и сложных тем в истории Отечества. Кроме того, по этой теме в архивных фондах страны очень много данных, которые еще не вошли в научный оборот. Это доказывает, что данная тема мало изучена. *Цель и задачи исследования* – описать историю восстания во главе с Бекболатом с достоверными архивными документами, найденными в Центральном государственном архиве Республики Казахстан в г. Алматы, и данными из воспоминаний Исабека Сексенбайулы, С. Бекболатова. В анализе истории этого восстания основное внимание уделялось принципам объективности и историчности. При проведении исследовательской работы широко применялись методы систематического описательного изложения, сравнительно-исторического анализа. *Результаты.* Восстание во главе с Бекболатом – одна из тех борьбы, которая оставила большой след в истории казахского народа. Это восстание происходило в связи с царским Указом 25 июня 1916 году и осталось в истории под названием Жайылмышевской восстанием. Это движение возглавил бывший волостной управитель-бии, семидесятитрехлетний пожилой батыр Бекболат Ашекейулы. *Выводы.* Это восстание было направлено против колониальной политики царской власти в казахском крае. Восстание во главе с Бекболатом особенно способствовало подъему других волостей Жетысу. Восстание стало важным центром Жетысуского края. Ход, действия этого восстания были хорошо организованы. Бекболат разработал грандиозный план по объединению всех очагов восстания в Семиречье и соседних кыргызских повстанцев в один центр. Бекболат остался в памяти народа как герой, защищавший честь народа.

Ключевые слова: Бекболат Ашекейулы, восстание, Указ, Жайылмыс, тыловые работы, Ушконурский съезд, Ошактинский съезд, Российская империя

Для цитирования: Рахимкулов Д.А. Национально-освободительное восстание под предводительством Бекболата Ашекейулы // Отан тарихы. 2024 Т. 27. No 1. С. 150-171. (На Каз.) DOI:10.51943/2788-97182024_27_1_150-171

Кіріспе. XX ғасырдың бас кезінде қазақ халқының өмірі мен тағдыры маңызды әрі күрделі оқиғалармен байланысты болды. Соның негізгісі 1916 жылы қазақ жерінің Жетісу өлкесіндегі 25 маусымдағы патша Жарлығына қарсы болған Бекболат Ашекейұлы бастаған Жайылмыс көтерілісі болатын. Бұл көтеріліс патшалық Ресей өкіметінің жергілікті халықты тыл жұмыстарына алуға қатысты шығарған Жарлығына қарсы басталғанымен түпкі себебі қазақ жеріндегі отаршылдық саясатының күшеюіне

байланысты шыққан еді. Елдің дәстүрлі билігін жойып, отарлық билік орнатумен қатар патша өкіметі қазақтардың ата-қонысын да Ресейдің ішкі аудандарынан ағылған орыс келімсектеріне онды-солды таратуды қалыпты жағдайға айналдырды. Оған қоса жергілікті халықтан үздіксіз жиналатын жылдық салықтың үстіне кезекті соғыс салығы сияқты ауыртпалықтарды халыққа бірінен соң бірін аяусыз сала берді. Тіпті патша өкіметі жергілікті халыққа әскери алым салынбайды деген заңды да өздігінен бұзып, тыл жұмыстарына қазақ жігіттерін алуды бастап кетті. Осының бәрі онсызда күйзелген халықтың хал-ахуалын одан бетер күрделендіріп жіберді. Бұған төзе алмаған халықтың наразылығы күшейіп, оның арты бір сәтте үлкен дүрбеленге ұласты. Бүкіл Жетісу өңірін шарпыған осы дүрбеленде Жайылмыс елінің халқы бір орталыққа бірігіп, ұйымдасқан түрде Бекболат Әшекейұлының басшылығымен патша өкіметіне қарсы көтеріліске шықты. Үлкен жоспар құрған Бекболат батыр жиналған жігіттерден әскер жасақтап, патшаның жазалаушы әскерімен қақтығысып, көтеріліс соңына дейін халықтың жанынан табылды. Алайда Бекболат бастаған көтеріліс ұзаққа созылмады, бірақ ол қазақ халқының тарихында маңызды із қалдырған ұлт-азаттық көтерілістердің бірі ретінде қалды.

Материалдар мен әдіс-тәсілдер. Бекболат Әшекейұлы бастаған көтеріліс тарихын зерттеу кезінде Алматы қаласындағы ҚР ОМА-дегі №76–қордың 1-тізбесінің «1916 жылғы Жайылмыс болыстығы қазақтарының көтерілісі туралы іс» деп аталатын 510-істің барлық құжаттары кеңінен пайдаланылды. Көлемі жағынан бұл архив ісі 724 парақтан тұрады. Сондай-ақ аталмыш архивтен тақырыпқа қатысты кейбір деректер №44–қордың құжаттарынан да алынды. Бұл архив құжаттарының басым бөлігі бұрын сонды жарияланбаған және ғылыми айналымға жүйелі түрде енгізілмеген. Сондықтан да бұл ғылыми мақала негізгі осы істен алынған құжаттармен терең жұмыс жасай отырып жазылды. Сонымен қатар, бұл мақалада Алматы қаласындағы Ұлттық кітапхананың қорында сақталған Бекболат бастаған Жайылмыс көтерілісіне тікелей қатысқан Исабек Сексенбайұлының және 1998 жылы «Қаһарлы 1916 жыл» деген атпен архив құжаттары мен материалдарында жарияланған С.Бекболатовтың естеліктері пайдаланылды. Бұл деректер де таптырмайтын құнды материалдар ретінде мақалада кеңінен қолданылды. Ұлт-азаттық көтерілістер тарихына зерттеулер жүргізуде қолданылатын әдістер ретінде басты тәсілдер негізге алынды. Осы мақаланы зерттеу кезінде объективтілік пен тарихилық принциптерді ұстана отырып жүйелі негізде талдау, сипаттап баяндау және салыстырмалы-тарихи талдау секілді ғылыми әдістер кеңінен қолданылды. Соның ішінде ғылыми зерттеу жұмысында нәтижеге қол жеткізу үшін жүйелілік әдісін қолдану маңызды болып табылды.

Талқылау. 1916 жылғы Бекболат Әшекейұлы бастаған ұлт-азаттық көтерілісі арнайы зерттелмеген тақырыптарды құрады. Архивте бұл көтерілістің материалдары дербес бір іске жинақталғанына қарамастан ол туралы мардымды еңбек жазылған жоқ. Ал бүгінгі күнге дейін жарияланған бірен-саран шағын мақалалар Бекболат Әшекейұлы бастаған ұлт-азаттық көтеріліс тарихының мұқият түрде зерттелінбегенін көрсетеді. Бекболат бастаған көтеріліс тарихы кеңестік дәуірде де, одан кейінгі тәуелсіздік жылдарында да арнайы зерттеу нысанасына алынған жоқ. Бар болғаны белгілі бір зерттеу тақырыптары аясында ғана баяндалып, қысқа түрде мәлімет беріліп өтетін. Кеңестік кезеңде Бекболат бастаған көтеріліс туралы Г.Сапарғалиев, З.Шашкин, Мергенчин сияқты зерттеушілердің еңбектерінен архивтік құжаттарға негізделген азды-көпті мәліметтерді кездестіреміз. Мәселен, Г.Сапарғалиев өзінің еңбегінде көтерілісті бастаған Бекболат батыр мен оның сенімді жақтастарын патша жендеттері тұтқындағаннан кейін олардың үстінен жүргізілген сот процесінің жәй-жапсарын архив деректері арқылы егжей-тегжейлі қарастырды (Сапарғалиев, 1966: 218-226).

Тәуелсіздік алғаннан кейінгі жылдарда да 1916 жылғы Жетісудағы көтеріліс басшыларына, соның ішінде Бекболат бастаған көтеріліске арналған жекелеген зерттеу еңбектерінің әлі де толыққанды жарияланбағанын көреміз. Мәселен, тарихшы-ғалым А.Махаева өзінің еңбегінде 1916 жылғы көтерілісті қазақтың арасынан шыққан әйгілі батырлар мен билердің ұрпақтары басқарғанын жаза келе, Бекболат Әшекейұлының көтерілісті ұйымдастырудағы кейбір қызметін қысқаша сипаттап өтті (Махаева, 2007: 276-278). Мұнымен қоса әр жылдары жарық көрген құжаттар жинағындағы және басылым беттеріндегі көтеріліске қатысушылар мен куәгерлердің естеліктерінде Бекболат бастаған көтеріліске қатысты бірқатар маңызды мағлұматтар берілді. Бес томдық Қазақстан тарихы еңбегінде 1916 жылғы Бекболат бастаған көтерілістің басталуы, көтерілісшілер мен жазалаушы отрядтын арасындағы әскери қақтығыс, көтеріліс басшыларының тұтқындалып, олардың сотқа тартылу шаралары қысқаша аталып өтті (Қазақстан тарихы...2002: 644-645).

Зерттеу нәтижелері. 1916 жылғы Бекболат Әшекейұлы бастаған Жайылмыс көтерілісі патшалық Ресейдің қазақ жеріндегі отарлық саясатына соңғы соққы берген азаттық күрес. Бұл күрес 1916 жылы 25 маусымдағы патша Жарлығына қарсы басталып, сол жылдың аяғына таман патшаның жазалаушы әскерінің аяусыз басып жаншуымен басылды. Көтеріліс ұзаққа созылмады, бірақ ол қазақ жеріндегі патша өкіметінің отаршыл басқару жүйесінің іргесін шайқалтты әрі осы кезге дейін толастамаған азаттық күрестердің құрамдас бөлігі екенін көрсетті. Бұрынғы болыс басшысы Бекболат Әшекейұлы осы көтерілісті бастады және оның ұйымдастырушысы болды. Жетісу жеріндегі Үшқоңыр, Шамалған, Ақши өңірлері осы көтерілістің ошағына айналды. Бекболат бастаған көтеріліске Жайылмыс елі тұтас және оған көршілес жатқан Шамалған, Қарғалы, Ботбай, Үлкен Алматы және басқа да алыс-жақын болыстықтардың қазақтары қолдау білдіріп қатысты.

1916 жылы 25 маусымда қазақ өлкесінде бұратана халықты тыл жұмыстарына алу туралы патшаның Жарлығы шыққанда бұқара ел сихиялы түрде бірден көтерілді. Ол бүкіл Қазақстанды қамтыды, бірақ соның ішіндегі Жетісу мен Торғай өлкелері көтерілістің ең ірі және ең негізгі екі ошағына айналды. Бұл көтеріліс ХХ ғасырдың басында болса да, ол мақсат-мүддесі жағынан қазақ өлкесінде ХVІІІ ғасырдың аяғында және ХІХ ғасырдың бірінші жартысында өріс алған бүкіл ұлт-азаттық күрестің ажырамас құрамдас бөлігі ретінде саналады (Zhetpisbay et al., 2020: 105-114). Жетісудағы көтерілістің ірі орталықтарының бірі Жайылмыс болысының қазақтары мекендеген Үшқоңыр таулы аймағында қалыптасты. Сондықтан мұрағат құжаттарында жазылған Жайылмыс көтерілісі ел аузында Үшқоңыр көтерілісі деп те айтылады. Бұл көтерілісті Ұлы Жүздің құрамындағы Дулат тайпасы, Жаныс руының ішіндегі Жайылмыс тармағынан шыққан Бекболат Әшекейұлы басқарды. Бекболат бастаған көтеріліс туралы кезінде тарихшылар, көрнекті әдебиетшілер, өзге де зиялы қауым бас қосқан бір жиында белгілі жазушы Ғ.Мүсірепов былай деген: «...Жетісу қазақтарының патшаға қарсы 1916 жылғы қозғалысын Бекболат Әшекеев деген батыр азамат басқарыпты. Тарихқа оның қозғалысы «Үшқоңыр көтерілісі» деген дүрбелеңмен кірген. Ұмытпасам, Жәйліміш болысының – Алматы іргесіндегі осы күнгі Жамбыл ауданының бас көтерер қазағын атқа мінгізген. Кем дегенде оң мың кісі... Аңқаулық салдарынан опық жеп қолға түскенде, сабаз бірде-бір жолдасын ұстап бермепті, дарға асыларда да өрепкіген қалпынан айнымай кетіпті. Нағыз хас батыр!» (Сәрсек, 2014: 225). Шын мәнінде Бекболатқа батырлық пен билік айту қасиеті оның арғы-бергі ата-бабаларынан дарыған екен. Мұны нақтылы архив құжаттары мен ауыз әдебиетіндегі дереккөздер айғақтай алады. Мәселен, өз әкесі Әшекей Дайырбекұлы да өз заманында Жаныс руын басқарған би ретінде және патшалық Ресейдің Жетісудағы басқыншылық саясатына қарсы күрескен батыр ретінде танылған еді. Ол осы жолда жүріп 1850 жылы Тойшыбек

бекінісі үшін шайқасқа және 1860 жылы Ұзынағаш шайқасына қатысты (Рахымқұлов, 2015: 85-96). Оған қоса халық шығармашылығында Бекболаттың әкесі Әшекеймен қатар оның арғы атасы Есенқұл және өз атасының бауырлары Шойбек, Ниязбек, Нүсіпбек те ел қорғаған батырлар мен елге билігін жүргізген билер санатынан болғандығы көрсетіледі (Жабаев, 2014: 334).

1868 жылғы бүкіл қазақ жерін қамтыған әкімшілік-аумақтық реформадан кейін дербес атаумен жасақталған Жайылмыс болыстығы әкімшілік тұрғыдан Жетісу облысының Верный уезіне қарады. Болыстықтың атауы жалпы Жайылмыс руының атымен белгіленді. Аталмыш Жайылмыс болысында Бекболат өзіндік отбасымен және ағайын-туыстарымен тіршілік кешті, әрі сонда ұзақ жыл бойы еліне мүлтіксіз қызмет етті. Болыс және би секілді лауазымды қызметтерді мерзімімен атқарған жылдары Бекболат Жайылмыс болысындағы көптен бергі елдің берекесін кетірген ұрлық-қарлықтың көзін жойып ауыл адамдарының алаңсыз мал шаруашылығымен айналысуына жағдай жасады, сондай-ақ ел ішіндегі туындаған түрлі денгейдегі дау-шарларды шешуге ат салысты. Осылай Бекболат болыстық ішінде тәртіп пен тыныштықтың сақталуын қамтамасыз ету арқылы ел-жұрттың ықылас-пейіліне бөленді. Болыста әділ билік жүргізуінің арқасында Бекболатты халық сыйлады және құрметтеді. Өз дәуірінде батырдың замандасы Жарылғап Нұрабаев: «Бекболат Әшекейұлы – біздің болыстың өте құрметті адамы. Ол бұрын болыс басшысы және халық соты болды» (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 41-п.)- деп мінездеме берді. Басқа жағымпаз болыс-билер секілді Бекболат патша өкіметінен бірде-бір рет шен-шекпен, ақшалай сый-сияпат, тіпті мақтау қағазында алып көрмеген адам. Әу бастан-ақ Бекболат облыс, уез басқармасындағы орыс чиновниктеріне жалтақтап, оларға жағымпаздық жасамады әрі солардың сойылын соғып жүруді ар санап, өзін олардың алдында тізе бүгіп именбей тура өжет қалпында жүре білді.

Елге билік жүргізу қабілетімен қатар Бекболаттың бойынан адамгершілік, адалдық, әділеттілік, парасаттылық, қайраттылық секілді асыл қасиеттердің болғанын естеліктер мен деректерден байқаймыз. Ел арасында Бекболат өзін ұстамды, әр нәрсеге қанағатшыл, Алласын аузынан тастамаған иманға берік адам ретінде танылған. Ата-баба жолымен Бекболат Әшекейұлы 1912 жылы Жайылмыс болысындағы ағайын туыс бауырларымен бірге қасиетті Мекке мен Медина қалаларына сапар шегіп құлшылықпен мұсылмандық парызын өтеп еліне қажы атанып келді (ҚР ОМА 44-қ. 1-т. 3860-іс. 11-п.).

Осы кезде Жетісу халқына шешендігімен әйгілі болған Ноғайбай биге арнап Сұлтүрде Ас беріледі. Асқа Жетісудың әр болыс-елінен шыққан беделді болыс-билермен қатар, Жайылмыс елінен Бекболат Әшекейұлы да қатысады (Оразов: 2009, 85). Сонда бас қосқан қазақ-қырғыздың игі жақсыларымен бірге Бекболат та патша өкіметінің Жетісудағы отаршылдық саясатын айыптап, өлкеге орыс келімсектерін жаппай қоныстандыруды тоқтату жолдарын қарастырудың мәселелерін талқылайды.

Расында да бұл кезеңде І-ші дүниежүзілік соғысқа қатысып жатқан патшалық Ресей қазақ даласында шектен тыс соғыс салығы сияқты алым-салықтың мөлшері мен түрін үсті-үстіне көбейтіп жіберуі және өлкедегі ең шұрайлы жерлерді қоныстанған келімсектерге қазақтардан күштеп тартып әперуі іспетті жағдайлар орын алған еді. Бұл жөнінде осы көтеріліске қатысқан Исабек Сексенбайұлы өз естелігінде былай деген: «Николай патша төстегі ата-қонысымызды казак-орыстарға тартып әперген соң, біздің ауыл Көлащының шөл қырқасына қоныстанған болатын. Жыл бойы еңбек етіп тапқанын патшаның салығынан артылмайды. Жылына төлейтін салық 20 сомға барады. Соғыс басталған соң, елдің тұрмысы бұрыңғыдан да ауырлап кетті. Енді ұшы-қиыры жоқ көп салық, соғыс салығы деген салықтар түсе бастады елге. Оның үстіне бастан

билік кетіп, өз шаруамызды жұмыс істеуден қалдық. Дүрбелеңнің алдындағы үш жылға созылған соғыс елді осылай қатты жүдеткен» (Байжарасов, 1966: 2). 1916 жылғы көтеріліске дейінгі елдің осындай ауыр хал-ахуалы Иса Дәукебаевтың «Бекболат» атты поэмасында да терең сипатталады (1916 жыл. Әңгімелер, өлеңдер мен дастандар, 1996: 116-126). Осылай өлкеде Николай II патшаның 1916 жылғы 25 маусымдағы 19-43 жас аралығындағы бұратана халықты тыл жұмыстарына алу туралы шыққан Жарлығына қарсы дүрбелең басталып, бір сәтте бүкіл Жетісу жерін шарпи түсті. Жарлыққа наразы халық патшаға адам бермейміз, одан да өз жерімізде қасық қанымыз қалғанша қарсылық көрсетеміз деген ұрандармен Жетісудың әр рулы-елдері өз жайлауларында үлкен қауымды құраған жиындар өткізіп, жарлықты орындамауға шақырды. Патша өкіметінің жергілікті жерде жүргізіп жатқан осындай бей-берекетсіздігі мен заңсыз жарияланған Жарлығы Бекболат сынды елағаларының ашу-ызасын туғызбай қоймады.

Ел басына күн туғанда өжет мінезді 73 жастағы Бекболат өзінің аталас жақын туысы 61 жастағы Сәт Ниязбекұлымен бірге халықтың сөзін сөйлеп, солардың мүддесін қорғап 1916 жылы 7 шілдеде Үшқоныр жайлауында – Жайылмыс, Үлкен Алматы, Ботбай, Шамалған және ішінара Күрті болыстығының қазақтары жиналған ауқымды «Үшқоныр жиынын» өткізіп Жарлықты талқылайды. Басым көпшілігін Жайылмыс қазақтары құраған бұл жиынға ұзын саны 1000-нан астам адам жиналады. Сондағы жиналған халықтың алдында бұрынғы болыс басшылар Бекболат Әшекейұлы мен Сәт Ниязбекұлы: «Халық! Тылға адам бермейміз, бәріміз бір боламыз. Таудан төмен түспейміз, егер орыс отряды келе қалса оларға қарсылық көрсетеміз» (ҚР ОМА 76-к. 1-т. 510-іс. 47-п.) - деп сөз сөйлеп жігіттердің еңсесін көтеріп, оларды жігерлендіре түсті. Осы жиынның куәгері Нұрғали Жайнақовтың көрсетуінде: «...относительно Бекбулата Ашикеева и Сата Ниязбекова я уверенно утверждаю, что оба они были в передних рядах толпы и участвовали в совершении баты. Этих двух я потому хорошо запомнил, что знал их и раньше ...» (ҚР ОМА 76-к. 1-т. 510-іс. 51-п.) - делінген. Осылай түбі арғы атадан қосылатын әулеттен тараған қос бірдей батыры Бекболат пен Сәт азаттықты аңсаған халықтың арқа сүйер сүйеніші мен қорғанына айналды. Солармен бірге бұл жиынға Жайылмыс болыстығынан: Әбілеш Бекбатыров, Әбділда Бекболатов, Тастан Әбішев, Ахмет Аманбаев, Надырбек Қарақсин, Дүйсенбек Қасымбеков, Кәрібай Аламанов, Кенбай Ниязбеков, Ақет би Барлыбаев, Дәдібек пен Райыс Қадірбековтер, Тастемір Бөгімбаев, Шағыр Сатыбалдин және оның ұлдары, Серікбай Аманжолов, Екейбай Сатқынов, Боранбай Қашкеев, Сарманбек Әшекеев, Сәлімбаев Шуақов, Оспан Бөкенбаев, Исабек Сексенбаев, Сарықазақ Сұлтанаев, Байғозы Мәмбетов, Сатал Құрабаев, Сатқын Әбішев, Жарылғап және Ахметша Нұрабаевтар, Келмәмбет Ермәмбетов, Байділда Рысқұлов, Нүсіп Рысқұлов, Есікбай Екейбаев, Ахмет Әбдірешов, Шамалған болысынан - Байсын Аюкин, Жегетек Тазыбеков, сонымен қатар Ботбай болыстығынан - Танеке Тасыбеков пен Күрті болыстығынан Түгелбай (ҚР ОМА 76-к. 1-т. 510-іс. 59-п.) – есімді ықпалы мен беделі зор адамдарда қатынасты.

Үшқоныр жиынына қатысушылар Верный уез бастығына тыл жұмыстарына шақыртуды болдыртпау туралы өтініш жасау керектігін көтеріп, сол мақсатқа Шамалған болыстығының 12 старшындығынан және Жайылмыс болыстығының 17 старшындығынан 580 рубль қаражат жинап, оны өз араларынан сайланған Дүйсенбек Қасымбеков, Надырбек Қарақсин, Байбұлан Жиенқұлов және Бейсен есімді депутаттарды аттандыратын болып келіседі (ҚР ОМА 76-к. 1-т. 510-іс. 32-п.). Қалай болғанмен де жиынға қатысушалар әскери жұмыстарға қазақ жігіттерін мүлдем бермейтіндіктерін және олар жайлаудан алқапқа түспей тауда болатындары туралы, егер орыстар шабуыл жасаған жағдайда қарсылық көрсететіндіктері жөнінде үзілді-

кесілді шешім қабылдайды. Бұл шешімді жиынға белсенді қатысушы Қожманбек Кегелбаевта қызу қолдайды. Жиын соңында тыл жұмыстарына шақырылуға тиіс әрбір жігітке киіз үйдің жанындағы кермеде ерттеулі атты ұстап және сойыл сайлап дайын болуды тапсырды.

Үшқоңыр жайлауында өткен осы ауқымды жиын Жетісудағы өзге болыстықтардың біріккен жиынының өтуіне үлкен септігін тигізді. Мысалы, 8 шілде күні Верный уезі Ұзынағаш болыстығына қарасты Үлкенсаз деген жерде Күрті, Ұзынағаш, Қарғалы, Бидалы, Ботбай, Батыс және Шығыс Қастек, Тайторы және Ырғайты аталған тоғыз болыс-елдің 5000-нан астам халқы жиналған ауқымды съезде жуырда ғана Жайылмыс қазақтары қабылдаған шешімдерді және өз арасынан «мейлі орыстар бізді өз жерімізде өлтірсін, бірақ не дегенменде германдықтардың оғының астына бармаймыз» деген ортақ уағдаласқан қарарды да бекітеді. Съезде бұл шешімдерді Күрті болыстығының атынан қатысқан Қожманбет Қилыбаев пен Асқар Ибраимов есімді ықпалды қазақтар бірауыздан қуаттайды. Жиында Пішпек уезіне қарасты Николаев болысының болысы ұлты дұңған Бұлар Мағуевта болды. Үшқоңыр съезінде бекітілген шараларды Кіші Алматы болыстығының құрметті қазағы Шоқамолда Түменовте таулы жайлауда 10 шілде күні өз болыстығының қазақтарын жинап, сонда арнайы бір қойды сойып, «Ақсарбас» батасын қабылдап қолдайды (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 87-п.). Осындай жиындар Пржевальск уезіндегі қырғыздар арасында өткізілді және алдағы уақыттарда Жаркент, Верный, сондай-ақ Пржевальск уездерінің шекараларында өтетін болып шешіледі.

Верный уезінің батыс жағында болып жатқан дүрбелеңнен әбден сескенген Верный қаласы полицмейстері, штабс-ротмистр Поротиков 1916 жылы 12 шілдеде Жетісу облысының әскери губернаторы М.А.Фолбаумға Верный уезінің батыс жағында тәртіпсіздіктің шығу мүмкін екендігін ескертіп, ол үшін Приставтарға, күдік келтірмей мұсылмандардан барлық қаруды тартып алуды, әрбір шендегілерге өз учаскелерін және күдікті адамдарды жылдам тұтқындауды және Верныйда ғана емес, сонымен қатар барлық облыстағы жергілікті халықтардың ішкі көңіл-күйін анықтауды тапсырғанын (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 55-п.) тізіп көрсеткен рапортын жолдайды. Өз кезегінде губернатор Фольбаум штабс-ротмистр Поротиков жолдаған рапортын құптап, оның жылдамдатылып орындалуын тапсырады. Ал өзі көтерілісшілерге қарсы Жетісу өлкесінде тиісті шараларды жүргізуді қолға алады. Бұл жөнінде американдық зерттеуші Эдвард Деннис Сокол былай деп жазды: «Жетісу облысының губернаторы Фольбаум, көтерілістің болатынын болжап, тиісті шараларды қабылдады. Шілдеде ол облысты 17 аудандарға бөліп, және олардың әрқайсына әскер басқарушысын тағайындады. Верныйдағы әскер кез-келген шиеленіс нүктесіне жіберуге мүмкін болатындай етіп дайындық жағдайына келтірілген болатын. Тұрақты әскери қызметте болмаған казактар әскер қатарына шақырылған болатын» (Сокол, 2016: 119).

Губернатор Фольбаумның нұсқауын алған соң полицмейстер Поротиков алдынала тыңшылық агентураның жинаған мәліметімен Үшқоңыр, Үлкенсаз, Қараарша және Кіші Алматы болыстығындағы жиындарды ұйымдастырып өткізген басшыларын тұтқындау ісіне кіріседі. Мысалы, 1916 жылы 9 шілдеде Верный уезі бастығының көмекшісі Хлыновский қасына жандарм офицерін және уез басқармасының аудармашысы Иса Тергеусізовті алып, Сәт Ниязбекұлының ауылынан өтіп, оған 11 шілде күні өзінің ауылымен Үшқоңырда қатар жайлаған Ботбай болысының бұрынғы болыс басқарушысы Танеке Тасыбековпен бірге Қаскелеңге келуін бұйырады. Солармен бірге 11 шілде де таңертен Қаскелеңге болыстың бұйрығымен Жайылмыс елінің №7 ауылынан Жамаш Әжібековпен пен №14 ауылдан Молдахмет Стыбаевта келеді. Олар екі күн бойы Хлыновскийді Қаскелеңде күтіп, тек 13 шілде де ғана оларға Верный уезі басқармасына бару тапсырылады. Барған бойда уез бастығы Жамаш пен

Молдахметті ауылдарына қайтарып, Танекені карцерге жауып, ал Сәтті тұтқынға алып, 16 шілде күні «Жайылмыс болысының қазақтарын тәртіпсіздікке арандатқаны үшін деген айыппен, Жетісу облысы әскери губернаторының өкімімен үш ай мерзімге Верный әскери гауптвахтасына қамайды» (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 88-89 пп.). Сәт тұтқынға алынған соң, Үшқоныр жиынында тыл жұмыстарына шақыртуды болдыртпау үшін жиналған қомақты қаржыны өткізетін депутаттардың әрекеті де аяқсыз қалады. Соның ізімен Күрті болысынан Қожманбет Қилыбаев пен Асқар Ыбрайымов, Кіші Алматы болысынан Шоқамолда Түменов, Қараарша съезінде жарлыққа ашық қарсы шыққан Тайторы болысынан Ауылбай Тастанбеков, Бошқұл Саурықов, Қарабай Жансауов, сондай-ақ сол съезде «Берілмендер, бермейміз, одан да өлеміз» - деп айғайлап сөйлеген Әбілхан Жақсылықов барлығы бірдей агентуралық жолмен тұтқындалып, Верный әскери гауптвахтасына қамалады (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 90-п.), ал Қарақоңыз болыстығының болысы Бұлар Мағуевке іздеу салып, тұтқындау ісі тапсырылады.

Мұрағат құжаттарының көрсетуінше 13-22 шілде айы аралығында, яғни тоғыз күннің ішінде Верный уезінің батыс жақ бөлігіндегі әр болыстықтан тәртіпсіздікке қатысы бар деп табылған күдікті 46 қазақ патша жансыздарымен ұсталады. Оларды жазаға тарту үшін Верныйда патша чиновниктерімен «Ерекше уақытша әскери сот» құрылады. Патша жансыздарының жүргізген іс-әрекеттеріне қарамастан күздеуге ерте көшіп кеткен Жайылмыс пен Шамалған болыстығының жігіттері қыстауда бас қосып, Жарлықты талқылауды шешеді. Осы жөнінде Шамалған өзенінің бойында орыс-қазақтарды жерге орналастыру бойынша гидротехник болып жұмыс істеп жатқан Петроград политехникалық институтының студенті Нетрониннің айтуында: «Таңертен 8 шілдеде мен Верный қаласынан Мемлекеттік банкінің екі қаруланған күзетін алдым. Осы күзетпен түсте Самсоновкадан Көлащы жерінен құралдарымды алу үшін шығып, қайтар жолдан Казанск-Богородск селосының шаруасы Максим Михайловтың диірменінен жарты верст жерден, тура бізге қарай найзамен қаруланған бір қарулы қазақтың келе жатқанын кездестірдік. Кездейсоқтықтан біз оны жанымызға өте жақындатып алдық. Оның қарулы екенін әрі бізге қарай ұмтылғанын байқаған күзеттегілер оған қарай оқ атты. Соның әсерінен әлгі қазақ Шамалған өзені арқылы, арғы бетте орналасқан қыстауларға өтіп кетті. Ол жақтағы Шамалған мен Жайылмыс болыстарының қазақтары көтеріле бастады. Олардың саны 50-ден астам еді. Бізді көре сала олар аттарын ерттей бастап айғайлай түсті. Мұны естіген жан-жақтағы қазақтар оларды қолдап соларға қарай аттылы қазақтар бір-екіден шауып келе бастады. Олардың тобы жылдам өсе түсті және біздің жағдайымыз қауіпті бола түскенін сезіп, біз жылдам жүре түстік. Сол жүріспен біз кездейсоқ бұрылыстан басқа қазақтардың тобырына кез болдық. Оларда сондай 50-ге жуық еді. Жартысы аттың үстінде, ал қалғандары жерде отырды. Олардың қастарында көп найзалар мен пышақтар үйіліп жатты. Біз сол жерден жақын өткендіктен олардың қаруларын көзбен көрдік. Ол қазақтар Шамалған мен Жайылмыс болыстықтарынан болатын. Олардың жиналатын жерлері аталмыш екі болыстықтың бір ауылы деп естідік» (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 15-п.). Сол Жайылмыс қазақтарының қырдағы ауылдары Ақши деген жерде орналасты, Үшқонырдан кейінгі ауқымды жиын сонда өтті.

Ақши жиыны 1916 жылы 8 тамызда Верный уезінің батыс жағында орналасқан Ақши қыстауында өтті. Онда қыстауға ертерек түскен Жайылмыс елінің №3,7 және 17 ауылдарының қазақтары болды (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 18-п.). Осы ауылдардан шыққан Кәрібай Аламанұлы, Байғозы Мамбетұлы және Сатал Құрабайұлы жиынды ұйымдастырып және оған басшылық етті. Жиынға қатысушылардың арасында Келменбет Ерменбетов, Ордабай Дәуренбеков, Дәрітай Аламанов, Жиренбай Жұсамбаев, Бейсенбай Арықбаев, Несіпбай Шыныбеков, Қосдәулет Бозымбаев, Жүніс

Үрпеков, Мұлжан Мамыров, Шағыр Сатыбалдин және басқада жігіттер болды. Олар тылға жігіт бермейтіні туралы өзара сөз байласып бірауыздан табанды түрде орыстарға қарсылық көрсететінін білдіріп, бата қабылдайды (ҚР ОМА 76-к. 1-т. 510-іс. 23-п.). Артынан Үшқоңырдағы Бекболаттың әскерімен бірігуді ойластырады. Ол үшін алдымен олар көршілес жатқан болыс-елдердің жағдайын біліп қайту үшін Қарғалы, Ботбай болыстықтарына елшілікпен төрт жігітті аттандырады.

Ақшидағы жиналған халықтың толқып жатқанын Жамаш Әжібекұлы арқылы естіген Жайылмыс елінің болысы Бейсенбай Шалбаржанов дереу Жамашқа Әлімқұл молданы қосып, Ақши жаққа не болып жатқанын білуге жібереді. Жол бойында көтерілісшілерге барудан сескенген Жамаш астындағы атының шаршағандығын сылтауратып қалып қойғанда, Әлімқұл молда Нүсіпбек Дарбушевтың қолғабысымен болып жатқан Ақши жиынының үстінен түседі. Әлімқұлдың көтерілісшілер қатарына қосылуға келмегенін байқаған Кәрібай батыр оны бірден тұтқындап, қол-аяғын темірмен кісендеп киіз үйге қамап тастайды, ал оның қасындағы Нүсіпбек ебін тауып қашып кетеді. Қамаудан Әлімқұл тек 10 тамызда ғана босап шығады (ҚР ОМА 76-к. 1-т. 510-іс. 19-п.).

1916 жылы қыркүйек-қазан айы аралығында болған патша сотының тергеуінде Әлімқұл Құдайқұлов Ақши жиыны туралы мынандай мәлімет берді: «8 тамызда Жайылмыс елінің болысы Бейсенбай Шалбаржанов мені Ақши жаққа не болып жатқанын біліп қайту үшін жіберді. Мен сол күні-ақ Нүсіпбек Дарбушевпен бірге Ақшиге аттандым. Онда мен жайылмыстықтардың 50 адамдық тобын көрдім. Жиын басшыларының ішіндегі Кәрібай Аламанұлының қолында шашка болды, ал онымен бірге тұрған қалған адамдар бақандар, айбалталар, текмендер ұстады, ал екі адамның қолынан мылтық көрдім. Кәрібай Аламановтан білгенімдей бұл көтерілісшілер төрт жігітті Ботбай болыстығына елші етіп жіберген екен. Ол жақтан келгендер, яғни Ботбайлықтардың істері табысты екенін және Қордайдан бастап Ұзынағашқа дейінгі орыс селениялары олармен жаулап алынғанын жеткізген. Елші етіп жіберілген төрт жігіттің біреуі Байғазы Мәмбетұлы болғанын Кәрібайдың өзі айтты, сосын мұны Байғазының өзі Ботбайлықтарға барғанын куәлендірген. Мен айтып өткен сондағы қазақ тобырының көбісі шоқпарлармен қаруланған болатын. Сол көтерілісшілердің малдары тауда жиылған, ал өздерімен бірге күнделікті азық үшін бірнеше он шақты қойларды ұстады. Көтерілісшілердің арасында байлаулы жатқан кезімде Ақши жиынына Жайылмыс елінің №15 ауылының қазағы Кесекбай қолына қызыл туды ұстап кілең шоқпарлармен саймандалған 40 қарулы қазақ жігіттерін бастап келді. Ол сондағы қазақ жігіттеріне мені өлтірсін деп бұйырды. Сол кезде көтерілісті басқарған басшылардың айналасына 200-ге жуық қазақ жігіттері жиналды. Ақшиде жиналғандардың барлығы бірдей орыстармен соғысатыны туралы шешім шығарды» (ҚР ОМА 76-к. 1-т. 510-іс. 78-п.).

Ақши жиыны аяқталғаннан кейін, 8 тамыздың түнінде Кәрібай, Байғазы және Сатал батырлар бастаған Ақшилық Жайылмыс көтерілісшілерінің тобы Қарғалы болыстығына аттанып, 9 тамызда Ұзынқарғалыдағы Жаманшал бейітінің маңында Ақсамба молда бастаған Қарғалы көтерілісшілерімен бірге кеңес өткізеді. Деректердің көрсетуінше, бұл кеңеске Жайылмыс болыстығынан – 150 адам, ал Қарғалы елінен – 350 адам қатысты. Мәжіліске қатысқандардың арасында Ақ туды ұстап Шапырашты жігіттерін ұйымдастырып тұрған қарғалылық Көпесбай есімді жігітте болды (ҚР ОМА 76-к. 1-т. 510-іс. 33-п.). Олар кеңесте көршілес орыс селосына бірігіп шабуыл жасау туралы шешім қабылдап, сол мақсатпен 10 тамыздың түнінде Татьянавка селосында тұратын шаруалардың егістік алқабын өртке орайды. Тіпті артынан ел арасында егістік даланы өртеуге қоныс аудару мекемесінің аудармашысы Тоқаш Бокин де қатысқан деген қауесет те тарады.

Ақшидағы қамаудан босап шыққан Әлімқұл молда бірден Жайылмыс болыстығының Қарғалыдағы кеңсесіне жетіп, Байгулов хатшыға Үшқоныр көтерілісшілерінің іс-қимылымен және олардың он бір басшысының есімдерін жеткізген ақпары сол сәтте Верный уезі бастығының атына рапорт арқылы жолданады. Мұндай мәліметті алдында Бейсенбай болысқа Әлімқұлдың ағасы Жұма Құлымбаев жеткізгенде, ол ілі-шала қасына Әлімқұл молданы, Ж. Құлымбаевты, өзінің хатшысы Г. Байгуловты және Верныйдың мешанині Фатахдин Баубековты ертіп Ұзынағаш жеріндегі Казанск-Богородск селосында орналасқан Отар приставына жолығып, Үшқоныр жайлауында бүкіл Үшқоныр және Ақши көтерілісшілері бірігіп, Бекболатты хан көтеріп, оның әкесі Әшекей батырдың Ақ туын тігіп әрі 12 тамызда Бекболат Әшекейұлы мен Кенбай Ниязбекұлы өздерінің жігіттерімен таудан түсіп, мені және қасымдағы адамдарды өлтіріп, сосың Шахворостов заводына, Қарғалы поселкесіне, Самсоновка мен Татьянаовка селоларына қарулы шабуыл жасауға әзірленіп жатқаны туралы жеткізеді (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 81-п.).

Отар приставынан жеткен осы дабылды хабар Жетісу әскери губернаторы Фольбаумды Верныйға іргелес жатқан бүкіл әскери басқарманың басшылары мен солдаттарын аяғынан тік тұрғызып, қауіпті деген поселениялардың қорғаныстарын күшейтуге күш жұмсатады. Сол үшін ол 11 тамызда Верныйдан Жайылмыс болыстығына шекаралас жатқан Самсоновка, Найденовка селоларымен қатар Шахворостов зауытын Үшқоныр көтерілісшілері тарапынан жасалатын шабуылдан қорғауға Жетісу әскери жүздігінің запастағы зауряд-чиновнигі Скатов бастаған 35 казак отрядын, ал 12 тамызда Қаскелең станициясы мен Самсоновка селениясы тұрғындарының егістік жерлерін Жайылмыстықтардың жасайтын өртінен қорғауға Қаскелеңнің әскери чиновнигі С. Решетниковтың басшылығындағы 30 қарулы солдат жіберіледі. Артынан Отар приставы Гилев Бейсенбай болыс арқылы Самсоновкаға - 10 және Татьянаовка селосына -10 солдатты аттандырып, олардың қорғанысын тағы да күшейтеді. (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 87-п.). Бұл шаралардың барлығы 11 тамызда, яғни Бекболат Әшекейұлының жағынан күтілген шабуылдың қарсаңында болған еді.

Үшқонырдағы Ошақты жиыны өту қарсаңында Бекболат батырдың туының астына алыс-жақын болыс-елдерден аралары үзілмей азды-көпті сарбаздарды бастап қазақ батырлары жинала бастайды. Алғашқылардың бірі болып Бекболат әскеріне Ақши жиынын өткізген Кәрібай Аламанұлы мен Байғазы Мәмбетұлы бастаған Жайылмыс руының 200 сарбазы қосылады. Артынан солардың ізімен Ошақтыға Шапырашты Ақсамба молда мен Кәпесбай батыр бастаған Қарғалы болысынан 300 жігіт келіп жетеді. (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 9-п.). Ақшилік және қарғалылық қазақ жігіттері Бекболаттың әскерлерімен біріккеннен кейін, көп ұзамай Ошақтыға Жайылмыс болыстығына шегаралас жатқан Шамалған болысының №9 және ішінара №12 ауылдарында үгіт жүргізіп, орымбет руының жігіттерін Байсын Аюкеұлы, Жегетек Тазыбекұлы, Нұралы Қосығұнов және Қосқұлақ Бозымов сынды ықпалды адамдар бастап келеді (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 13-п.). Ал, Үлкен Алматы болысының бұрынғы болыс басшысы Байбосын Тамабаев ботбай жігіттерінен құралған топты бастап, қазақ пен қырғызды бірлесіп күресуге шақырып жатқан Бекболат Әшекейұлының қолына келіп қосылады (Бүркітбаева, Қарабасов, 2017: 19). Дүрбелен басталған күндері Бекболат батырдың тапсырмасымен Пішпек уезіндегі Шабдан манаптың балаларына елші етіп жіберілген Серікбай Аманжоловта 11 тамызда таңертең Ошақтыға келіп жетеді. Ол да Бекболатқа Пішпектегі Шабданның балалары оған қаруланған қырғыздың 510 жігітін көмекке жіберетіні туралы жақсы хабарын әкеледі (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 8-п.). Осылай күн өткен сайын Бекболат туының астына жиналған әскердің саны ұлғая түседі.

Бұлардың бәрі Бекболат Әшекейұлын қолдап Үшқоныр тауына жиналды және 1916 жылы 11 тамызда Ошақты деген жерде өткен өте маңызды жиынға қатысты. Осы кезде Ошақты жерінде Бекболат Әшекейұлы мен оның сенімді жақтастарының ауылдары жайлап жатқан еді. Мұрағат деректерінің көрсетуінше, Ошақты жиынына – Әбділда Бекболатұлы, Сарманбек Әшекейұлы, Әбілеш Бекбатырұлы, Дүйсенбек Қасымбекұлы, Надырбек Қараксин, Екейбай Сатқынов, Серікбай Аманжолов, Оспан Бөкенбаев, Сатқын Әбішев, Сарықзақ Сұлтанаев және басқа да көптеген ықпалды адамдар қатынасты (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 101-п.). Осы жиынға қатысушылардың арасында Верный қаласының полицмейстері Поротиковтың арнай тапсырмасымен жіберілген Тыңшылық полициясының агенті Жәби Сүлейменов пен Верный қаласының І-ші полиция бөлімшесінің городовой Сайлибай Күнтубаевта жүрді. Басқа біреулердің танып қалмасы үшін олар үстілеріне күнделікті жүретін полиция формасының орнына қазақы киім киіп алып, Үшқоныр көтерілісшілері қатарына өтірік қосылған болып кіреді де тыңшылық әрекеттерін жүргізеді (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 48-п.).

Мұрағат құжаттарының көрсетуінше, Ошақтыға жиналған халықтың барлығы сағат 12-де бірауыздан Жайылмыс елінің құрметті азаматы Бекболат Әшекейұлын салтанатты түрде хан сайлап, оның баласы Әбділда Бекболатұлын ханның мұрагері етіп бекіткен рәсімін өткізеді (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 39-п.). Өз естелігінде Исабек Сексенбайұлы: «Бекболат Әшекейұлы ел ішінде өте беделді, мінезі тура, батыр адам болған, халық оны сондықтан да өз басшысы етіп сайлаған» (Байжарасов, 1966: 2) - деп көрсетті.

Хан сайлау рәсімінен кейін, көтерілісшілерге басшылық еткен Бекболат Әшекеев пен оның баласы Әбділда әкесі Әшекей батырдың аманаттап кеткен «Ақ туын» Ошақтыда тігіп, сол тудың айналасына жақтастарын жинап бір ақтұяқты сойып, құран оқиды және олар ақ тудың сабын ұстап тылға адам бермей қарсылық көрсететіндіктерін айтып ант қабылдайды. Мұрағат құжаттарында Бекболаттың Ошақтыда тіккен ақ туы туралы: «Этот знамя покойного его отца Ашикея, сохранившиеся до сего времени. Оно представляет собой обыкновенное палотно, надписи никакой нет, а только вышиты цветы. На деревке было на конце вверху надето золотое кольцо отца Бекбулата Ашикеева - Ашикея» (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 41, 45-п.) – деп жазылды. Осы Ошақтыдағы жиын кезінде «көтеріліс жетекшілерінің бірі Екейбай Сатқынұлы көтеріліске қатысушыларға қарап былай деді: Азық-түлікті көптеп алыңдар; азық-түлікті үш күнге жететіндей есеппен алыңдар, одан көп керек емес, өйткені үш күннің ішінде біз жауларды басып аламыз» (Бекболатов, 1998: 210). Осыдан кейін жиынға қатысушылар қайткенменде патша жарлығын орындамауға, таудан алқапқа түспеуге, егер келе қалса патшаның жазалаушы әскерімен соғысу туралы ортақ тоқтамға келеді.

Үшқоныр көтерілісшілерінің интеллектуалды көсемі Сәт Ниязбекұлы патша жансыздарымен ұсталып абақтыға қамалғаннан кейін, Бекболат көтерілістің барлық ұйымдастыру және басшылық ету ісін өз қолына алады. Үшқоныр жайлауын өзінің штабына айналдырған Бекболат көтеріліске қатысты барлық істі сол жерден жүргізіп отырды. Осы істі бастағанда Бекболат батыр Үшқонырға алыс-жақын қазақ болыстықтарын және көршілес жатқан қырғыз жұртының көтерілісшілерінің басын біріктіріп, Верныйға шабуыл жасап оны талқандап, одан әрі жылжу сияқты орасан зор жоспар құрды. Сол жоспарының ішінде Жайылмыс көтерілісшілері жақын күндері Үшқоныр тауынан түсіп, Байсейіт бейіті тұрған Жаңғызаяқ жеріндегі алқапқа келіп, сол жерде оларға Мойынкүм мен Сарытаукүм болыстығының қазақтары қосылып, содан кейін барып олардың барлығы бірдей Найденовка, Самсоновка, Татьяновка селоларына шабуыл жасап, оларды қиратқан соң, 400 солдаты ғана бар Верныйға шабуылдап оны

өртеп жіберу қарастырылды (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 204-п.). Осы жоспарын жүзеге асыру үшін Бекболат жиналған жігіттерден әскери жасақтар құрды. Сол жасаққа 44 жастағы Әбділда Бекболатұлы, 34 жастағы Екейбай Сатқынұлы, 35 жастағы Сарықазак Солтанайұлы, 46 жастағы Оспан Бөкенбайұлы, 52 жастағы Серікбай Аманжолұлы әскербасы болып сайланса, ал 61 жастағы Әбілеш Бекбатырұлы «Туұстаушысы» болып бекітілді (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 114-п.).

Жасақталған әскерді қару-жарақпен қамтамасыз ету үшін Үшқоныр тауының ішінде шеберханалар ұйымдастырылып, түрлі нысандағы соғыс саймандарын соқтырады. Осы жөнінде өлкетанушы Ү. Бүркітбаева: «...сол ұлт-азаттық көтеріліс кезінде Әбділда Қыпшақбаев темірден түйін түйіп, найза, қанжар, қылыш сияқты ер қаруларын жасап, сарбаздарды қаруландыруға көмектесіп, көтеріліске өзі де қатысқан» (Бүркітбаева, 2009: 256) - деп көрсетті. Ал ат-көлігі жоқ жігіттерді Бекболаттың өжет көмекшілері Әбілеш Бекбатырұлы мен Серікбай Аманжолұлы орыс-казак поселенияларындағы Андрей Малышев сияқты бай-қулақтардан қуып әкелінген жылқылар есебінен атқа қондырады (Байжарасов, 1966: 2). Өз естелігінде Бекболаттың сарбазы Исабек Сексенбайұлы: «Сарықазак екі кісіні бір қолымен көтеріп жүретін палуан, сайыскер жігіт екен. Ол көтеріліс басталған күннен бастап жасақшылардың бастығы болыпты. Сар қылышты асынып алып жігіттерді сапқа тізуді, шокпар, сойылмен қаруландыруды, күзетке жіберуді Сарықазак басқарып еді» (Байжарасов, 1966: 2) –деп айтқан еді.

Жақын серіктерімен Үшқоныр жайлауындағы Ошақты жеріне орнығып алып, орыстарға қарсы қарулы шабуылға әзірленіп жатқан Бекболат батыр Жетісудың алыс-жақын жатқан басқа да казак болыстарымен байланыс орнатуды көздеп жуырда ғана Ақшиден келіп қосылған – Кәрібай Аламанұлын, Байғазы Мәмбетұлын, Сатал Құрабайұлын, Ордабай Дәуренбекұлын бірге елшілік қатынаспен Батыс және Шығыс Қастек болыстығында тұратын Шапырашты руының Саурық пенен Сұраншының балаларына аттандырады. Солармен қатар Бекболат Қарқара жайлауындағы Ұзақ Саурықұлы мен Жәмеңке Мәмбетұлының басшылығымен көтеріліп жатқан Албан бауырларына арнап жазған хатын сол өңірге қайтып бара жатқан Алжан руының қазағы Тайлақ Бекбасұлынан беріп жібереді. Алыстағы Мойынқұм мен Сарытауқұм жерін жайлаған Сарыүйсін елі де Бекболаттың назарынан тыс қалмады, оларға да ханның атынан елшілікпен жігіттер жөнелтілді (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 401-п.). Тіпті, «Қызыл бөріктермен Бекболат Әшекеевтің жасағының байланысы болғаны» (Шашкин, Мергеншин, 1957: 20) көтеріліс куәгерлерімен расталады. Елшілерді осындай екпінмен жан-жаққа аттандыру арқылы Бекболат батыр көп күшті Үшқонырға шоғырландырып, қозғалысты одан әрі ұлғайта және күшейте түсуге қам жасайды. Алайда патша өкіметінің жазалаушы отрядымен қақтығысқанға дейін Қастек аймағындағы Шапырашты елінен және Қарқарадағы Албан руынан бірде-бір хабар келмейді. Тек Пішпектегі Шабданның балаларынан төрт қырғыз елшісі Бекболатқа жақын күндері алдымен мылтықтарымен 100 сарбаздың келетінін жеткізгенімен оларда дәл уақытында келіп үлгермейді. Алғашқы күннен Бекболаттың өзі қосымша күштің тез жететініне сенімді болып Верный қаласына жасалатын шабуылды кейінге қалдырады, бұл шешім оның алдағы жоспарына кері әсерін тигізеді. Өйткені 1916 жылы 12 тамызда патша тыңшылары Жәби Сүлейменов пен Сайлибай Күнтубаевтың Ошақтыдағы жиын туралы әкелген мәліметтері шұғыл түрде Верный полицмейстері арқылы Жетісу әскери губернаторы Фольбаумға жеткізіледі.

Әскери губернатор Фольбаумның бұйрығын алысымен Верный уезінің бастығы подполковник Базилевский меңгеруші Соколовпен бірге қарулы казак отрядын бастап Үшқонырдағы Бекболат бастаған көтерілісшілерді басу үшін 12-нен 13 тамызға қараған түнінде Верныйдан батысқа қарай аттанып, таңғы сағат 4-те Қаскелең станициясына,

одан кейін Самсоновка (Шамалған) селениясына келіп ол жердің қорғанысын өздерімен бірге әкелген казак солдаттарымен және қару-жарақпен күшейтеді (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 94-п.). 13 тамыз күні таңертең мұздай қаруланған Базилевский бастаған жазалаушы отряды Шамалғаннан аттанып, Шұбарат шатқалы арқылы Үшқоныр тауына қарай беттейді. Отряд Шұбарат шатқалына жеткенде Базилевский Шахворостов зауытын Бекболаттың көтерілісшілерінен күзетіп отырған Скатовқа бір адамын жіберіп, тез арада Үшқоныр тауынан төмен қарай еңістермен көтерілісшілердің түсіп кетпеуіне жол бермеуі үшін сонда баруды бұйырады (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 73-п.). Бұйрықты алысымен Жетісу әскери жүздігінің запаснойы капельмейстер Скатов казак отрядын бастап Үшқоныр тауына қарай шыққан күні Шахворостов зауытына Отар приставымен Казанск-Богородск селосынан 10 қарулы солдат жіберіледі.

Жазалаушы отряд Шұбарат шатқалынан өтіп, Үшқонырдың Құрттыбастау алқабына көтерілгенде, тау төбесінен желбіреп тұрған Бекболат туының астына жиналған көп аттылы казак тобын көреді және соларға қарай бірінші дүркінмен оқ жаудырады. Олардың бұл әрекеті Үшқоныр көтерілісшілерін одан әрі тудың түбіне топтастырып үлкен толқынмен орыс отрядына қарсы шабуыл жасауына алып келеді. Бұл шайқас 1916 жылы 13 тамызда Үшқоныр тауының қойнауындағы Құрттыбастау жазығында өтті. Бекболат пен Әбділда бастаған Жайылмыс көтерілісшілері мен Базилевский отрядының арасындағы алғашқы қақтығыс ертеңгі сағат онда басталды. Содан үздіксіз жалғасқан «Құрттыбастау шайқасы» кешкі сағат 5-ке дейін созылады.

Подполковник Базилевский отряды Құрттыбастау алқабына көтеріле бергенде алда олардан бұрын орыс солдаттарының шолғыншы тобы таулы күзеттегі қарулы онбес казак жігіттерімен қақтығысады. Осы қақтығыстан кейінгі жағдайды казак солдаты И. Колчин былай деп баяндайды: «Біздің отряд Құрттыбастау деп аталатын алқапқа келген кезде таулардың бірінің төбесінде ақ ту желбіреп тұрды, ал оның айналасында 300-ден астам атқа мінген казак тобыры тұрды. Таудан біздің отрядты байқаған казактар «аттан» деген айқаймен жан-жақтан сол тудың түбіне жинала бастады. Бүлікшілердің төбелерде өз шолғыншы-күзетшіле рі торып жүрді. (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 83-п.).

Алқаптағы Бекболат жасағымен болған алғашқы қақтығыс туралы Базилевскийдің көрсетуінде былай деп жазылды: «Түнде мен отрядпен Үшқоныр шатқалына шықтым және күн шыққанда тауға көтерілдім. Онда біз қолында ақ туды ұстаған бір казактың қолбасшылығындағы айтарылықтай көп аттылы казак жасағын кездестірдік. Дегенменде осы жасақ бізді атакалауға анық әрекет жасады, ал мен казактарды сапқа қойып солармен атысқа түстім және сол тобырды сейілтп, тау қойнауындағы алқапта тұрған ауылды алдық. Онда біз Бекболат Әшекеев пен оның баласы осы казак жасағына қолбасшылық жасап жүргенін білдік» (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 225-п.). Осы деректе көрсетілген Ақ Туды – туұстаушы болып бекітілген Әбілеш Бекбатырұлының ұстағанын атап өткен жөн.

Аздап кейін шегінген Бекболат әскері қайта күш алып, деректердің көрсетуінше, алты түрлі туларды ұстаған үлкен көлемдегі аттылы казак жігіттерімен орыс отрядына қарсы тағы шабуылға шығады. Бұл жолы Бекболат жасағы дүркіндетіп атқылап жатқан оққа қарсы жылжымалы қалқан ретінде табын жылқыларды айдап, орыс отрядының қорғанысын бұзып өтуді көздейді. Алайда көтерілісшілердің жасаған бұл әскери тактикалық шабуылы айтарлықтай жүзеге аспай қалады, өйткені орыс отрядының тынымсыз дүркіндетіп жаудырған оғының даусынан үркіген жылқылар екіге бөлініп отрядты жанап тимей екі жағынан өтіп кеткен екен.

Ауыр артиллериядан оқ жаудырып жатқан Базилевский отрядына қарсы Сарыказак Солтанаев, Мұсабай Рысқұлұлы, Нүсіп Рысқұлұлы, Байділда Рысқұлұлы,

Міржақып Иманқұлов, Нүсіпбек Дарбұшев, Есенбай Келдияров, Көпесбай Бижанов, Есікбай Екейбаев, Ахметша Әбдірешов, Байжан Натиев, Бұғыбай, Кесекбай, Исабек Сексенбаев, Жиренбай Жұсанбаев, Ысмаиыл Сатылғанов, Қосдәулет Бозымбаев және басқада жаужүрек қазақ жігіттері сойыл, шоқпар, айбалта, бақан, найза секілді қарапайым қарулармен шабуылдап ерліктің тамаша үлгісін көрсетеді. Осы жөнінде 13 тамыздағы Құрттыбастау шайқасына қатысқан Исабек Сексенбаевтың естелігінде былай делінген: «Жігіттер аттандап!» отрядқа лап қойғанда мен де алдыңғы сапта едім. Құлағымнан оқ тызылдап өтіп жатты. Көз алдымда Бұғыбай оққа ұшты. Мұсабайдың алдынан тиген оқ ту сыртынан шығып кетті. «Қырық жыл қырғын болса да ажалды өледі» дегендей, мен аман қалдым. Кейін тергеуде менің осы алдыңғы қатарда шапқанымды мойныма салып отырды. Шамасы қу Андрей дүрбімен көрген-ау деймін. Ол мені жақсы танушы еді» (Байжарасов, 1966: 2). Шабуыл кезінде Бұғыбай мен Мұсабай батырлар секілді қайсар жігіт Көпесбай Бижанұлы да оққа ұшып қаза табады. Кеудесінен ауыр жараланған Мұсабай Рысқұлұлын майдан аланынан досы Есенбай Келдияров пен бауыры Нүсіп Рысқұлұлы алып шығып, кешке ауылына жеткізгенде сонда қайтыс болады. Ал жас батырлар – Байжан Нәтіұлы, ішінен және білек сүйегінен, Есікбай Екейбайұлы- екі қолынан бірдей және Ахметша Әбдірешұлы сол аяғынан жараланады (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 311-п.). Ұрыс кезінде осы қазақ жігіттерінің қолында, деректердің көрсетуінше тек 7-8 мылтық ғана болыпты. Соның ішіндегі екі мылтықты Оспан Бөкенбайұлы мен Мұсабай Рысқұлұлы ұстады, ал қалған мылтықты ұстаған қазақ сарбаздарының есімдері бізге белгісіз қалуда.

Түс ауа екі арадағы атыс одан да күшейе түседі. Базилевский отряды үлкен екіпінмен қазақтарға қарсы шабуыл жасауға ұмтылады, бірақ оларға көтерілісшілер тарапынан тағы да қатты тойтарыс беріледі. Осы кезде Бекболат батырдың бұйрығымен барлық қазақ жасағы екіге бөлініп алып, қос тарапты қолмен орыс отрядына қарсы шабуылға шығады. Осы жөнінде орыс отряды құрамында болған Соколов былай деп көрсетті: «...киргизы нас стали окружат с флангов, проявляя при этом смелость, ловкость и храбрость» (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 201-п.). Ал Базилевский отряды қайта қоршауға түсіп қалмауынан қорқып қазақтарға қарай оқ атуын тоқтатпай отырып кейін шегінуді бастайды және отряд құрамындағы меңгеруші Соколовты дереу Скатовтың отрядын көмекке шақырып келуге жібереді. Бұл кезде биік таулардың енісінен қазақ көтерілісшілері көрінбегендіктен Скатов өз отрядымен Үшқоныр тауына көтеріліп Базилевский әскеріне қосылуға келе жатқан еді.

Осылай Бекболат әскерінің таудың екі қапталынан жасаған шабуылынан Базилевский отряды Құрттыбастау жерінен бастап Шұбарат шатқалына дейін тура 10 верст бойы шегінеді (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 109-п.). Сол уақытта шегініп жатқан орыс отрядынан Бекболаттың жігіттері екінші атыс кезінде орыс-қазақтарға қарсы айдаған табын жылқыларын қайтарып алуға ұмтылған сәтте, Базилевский әскеріне көмекке зауряд чиновник Скатов бастаған 40 қарулы солдат келіп жетеді. Сонда екі топпен шабуылдап келе жатқан қазақ қолы орыс отрядына қосымша жаңа күштің қосылғанын көріп, олардың атысына ұрынбай таудағы қарлы аумақтарға қарай жасырынып үлгереді. Бұл туралы Скатов былай дейді: «Мен келген сәтте Базилевский отряды атысқан бойы шамамен 3000-ға жуық адамы бар үлкен қазақ тобырынан шегініп жатты. Сол қазақ тобыры өз араларын 100 қадамдай бөліп тұрған екі топтан тұрды және сол бөліп тұрған аралықта жекелеген қазақ жігіттері көрініп жүрді. Менің отрядымның келгені көтерілісшілерге көрінген секілді. Уез бастығының отрядына қосылған соң, біз бірге шабуылға шықтық, бірақ қазақтар жылдам топ-тобымен қар жатқан тауға қарай жасырына бастады. Отряд олардың соңына түсті. Үшқоныр алқабында отряд демалуға тоқтаған кезде, қазақтар тағы екі рет отрядты екі бөлікке бөлуге ұмтылып атыс жасады, бірақ сәтті болмады. Қазақтар негізінен найзалармен

қаруланған болатын, сондай-ақ оларда 7-8 мылтық болды. Қазақтардың басшылығында Бекболат пен тағы екі бауыры тұрды, олардың аттары есімде жоқ. Жорыққа қатысқан орыс отряды 100-ге жуық казакка жетті. Бір жаралы казактан басқа өлген және жараланғандар болған жоқ. Мен отрядпен шайқас өткен алаңнан өткен кезде, алыс тау төбесінен аттылы қазақ тобырын көрдім, бірақ олар шабуыл жасауға батпады» (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 201-п.).

Арадағы шайқас аяқталған соң, Бекболат жасағы екіге бөлініп, оның бір бөлігі Наркүнге мен Күмбел арқылы Аршалы Кезең биігіне шығып кеткен болса, ал екінші бөлігі Қарғалы өзеніне қарай түсіп кетеді. Осылай Құрттыбастау шайқасы кешке таман аяқталады. Орыс әскери адамдарының мәлімдеуінше, 13 тамыз күнгі Құрттыбастау ұрысында орыстар жақтан 1 адам ғана жарақат алады, ал Бекболат әскері жағынан өлгендері мен жараланғандарын қосқанда 20-30 адам шығын болған.

Қараңғы түсе Базилевский отрядымен тауда түнде қалуды өте қауіпті санап, сағат 6-ға таман Скатов әскерімен бірге Шамалған жолына шығып, Верный қаласына қарай Самсоновка селениясы арқылы аттанады және қайтар жолда өздерімен бірге шайқас кезінде қолға түсірген қазақтардың 200 жылқысын, 120 сиырын және 100 қойында айдап әкетеді (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 188-п.).

Осы шайқастан кейін Жайылмыс көтерілісі туралы 1916 жылғы 24 қазанда Верный уезінің 4-учаскесінің мировой судьясына куәгер ретінде Соколов былай деді: «...Жайылмыс болысының қазақтарынан құралған бүлікшілердің басты белсенді партиясы Бекболатпен бірге тауда болды, оларға Шамалған және басқа болыстықтардың көптеген қазақтары қосылды. Менің ойымша Үшқонырдағы көтерілісшілердің күйреуі аяқастынан болып, үлкен әсер етті, әрі Верный қаласының жанындағы қазақтар арасындағы толқудың барлық қадамына шешуші ықпал етті. Ол батыл болды, бірақ қазақтардың барлығы жақсы ұйымдасуға үлгермей, ыдырап кетті, осылайша поселкаға шабуыл жасау ескертілген еді. Ақши қазақтары таудан басшылықты және белгі күткен сияқты, бірақ ол болмады. Белгілі болғандай көтерілгендер Шамалған болыстығының екі ауылы және тіпті Үлкен-Алматы болыстығыда. Татьянавка селосын үш болыс қоршап тұрды: батысынан Қарғалы, шығысынан Шамалған және оңтүстігі мен солтүстігінен Жайылмыс. Соңғысы ашық көтерілді, ал қалғандарында көтерілу арнайы түрге айналып үлгермеді. Бекболаттың табысының – үлкен салдары болуы мүмкін еді» (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 109-п.).

1916 жылы 15 тамызда Қаскелең станициясында әскери басқарманың бұйрығымен Жайылмыс көтерілісінің көсемі Бекболат Әшекейұлын және оның жақтастарын іздестіріп, тұтқындау ісін жүргізетін арнайы комитет құрылады. Осы комитеттің құрамына – урядник-чиновник А. Малышев, Шамалған болысының хатшысы С. Плотников, Қаскелең болысының бұрынғы болысы Алпысбай Тасболатұлы, Сарыбағыш елінің бұрынғы болысы Мұсахан Алпысбайұлы, Шамалған болысының бұрынғы болысы Оразалы Мәнкеұлы, Байқұлақ Өмірбеков, Әлімқұл Сикымбаев, Керімқұл Қарпықов, Жайылмыс болысынан Молдахмет Ыстыбаев кірді (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 204-п.) және олардың күзетіне ерікті 10 казактан тұратын қарулы отряд берілді.

16 тамызда атаман Шебалиннің рұқсатымен комитет мүшелері казак отрядының күзетімен Үшқонырға қарай аттанып, Қаскелең шатқалы арқылы Шамалған болысының қазағы Мұсахан Алпысбайұлының Қасымбек деген жерде тұрған үйіне келіп аялдайды. Сол жерден Андрей Малышев Байқұлақ Өмірбекұлы мен Молдахмет Ыстыбаевты көтеріліс басшысы Бекболат Әшекейұлының қай жақта екенін біліп қайту үшін Үшқоныр тауына қарай жібереді.

Бұл кезде патша өкіметінің жазалаушы отряды Жайылмыс көтерілісшілерін ұстау мақсатымен, бейбіт жатқан ауыл-аймақты ойрандап, алдарынан кезіккен адамдарды

жөн-жосықсыз атып, елге қысым көрсетуді жүргізіп жатқан еді. Бұл туралы профессор Томохико Уяма да «1916 жылғы көтеріліс кезінде билік солай жиі жағдайды анықтамай қатаң жазалау шараларына барып отырды» (Уяма, 2017: 109)-деп көрсетті. Осындай жауыздықты көріп-естіген Бекболат жауынгерлерін жинап, сонда жазалаушы отрядтың қырғынынан ел-жұртты, бала-шағаны аман алып қалу үшін үкімет адамдарына өз еркімен берілетінін айтып, сосың бар кінәні өз мойнына алатынын, ал жақтастарына айыпты мүлдем мойындамауларын ескертеді. Сөйтіп Бекболат Әшекейұлы өзінің шөбере інісі Екейбай Сатқынұлы мен өжет көмекшісі Серікбай Аманжолұлымен бірге орыстарға өз еркімен берілу үшін Шамалған болысының Бұрған деген жерінде орналасқан Балғабек Төлегеновтың үйіне келеді және сол жерден Бекболат Балғабекті үкімет адамдарымен келіссөз жүргізуге жібереді (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 234-п.). Осы кезде Балғабектің үйінде Бекболат және оның екі серігімен бірге тағы да табыстырушы жақ Кенбай Ниязбекұлы, Жамаш Әжібекұлы, Сатылған Төлемісұлы да болған еді.

Арада аз-кем уақыт өтіп, түнгі сағат 1-де Байқұлақ Өмірбекұлы Балғабек Төлегенұлымен, Молдахмет Ыстыбайұлымен және полицей Жәби Сүлейменовпен бірге Мұсаханнның үйінде отырған комитет мүшелеріне келіп, Бекболат Әшекейұлы мен оның екі серігі Балғабектің үйінде екенін хабарлайды. Сол сағатта олардың бәрі бірдей Бұрғандағы Балғабектің үйіне аттанып, 17 тамызда таңғы сағат 4-те Бекболат пен оның екі жақтасы Екейбай Сатқынұлы мен Серікбай Аманжолұлы ұйықтап жатқан киіз үйді және оның айналасын қоршауға алып, оған еріп келген казак отрядынан күзет қояды (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 244-п.). Бұл кезде киіз үйдің ішінде Бекболат Әшекейұлы мен Кенбай Ниязбекұлы, ал оның сыртындағы ашық аспан астында Екейбай Сатқынұлы мен Серікбай Аманжолұлы ұйықтап жатқан болатын. Оларды казактар қоршаған сәтте комитет адамдары Екейбай Сатқынұлы мен Серікбай Аманжолұлымен қоса киіз үйде жатқан Бекболат Әшекейұлында тұтқындайды және оларды тінтіп Бекболаттың қалтасынан 1 рубль 70 тиын, Серікбайдың қалтасынан 150 рубль ақша және қалта бәкілерін тауып оларды тәркілеп, одан кейін сонда келуге тиісті Скатовтың өзіне тапсырылады. Кейініректе сот тергеушілеріне А.Малышев: «басында Бекболатты киіз үйдің ішінде тұтқындаған кезде ол ештеме айтпай екі сағат бойы үндемей отырып алғанын айтады» (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 245-п.).

Сол күні таңертеңгі сағат 10-да Самсоновкадан орман қараушысы С. Суцков арқылы шақырылған Скатов пен Решетниковтың біріккен 50 казактан тұратын отряды Бұрғанға келеді. Солардың ізімен ол жерге полиция қызметкері Сайлаубай Күнтубаевта жетеді. Олар келген бойда көтеріліске қатысқандардың тізімін жасап, басты кінәлілерді Үшқонырдың әр жерінен тұтқындап Бұрғанға жеткізеді. Әкелінген тұтқындарды капелмейстер Скатов Бұрғаннан - Верныйға дейін жаяу айдау үшін солдаттарына бұйрық береді. Бұйрықты орындау кезінде Бекболат батыр жаяу жүруге қарсылық білдіріп, Скатовқа өзінің қайтпас-қайсар мінезін танытады. Бұл жөнінде куәгер Исабек Сексенбайұлының естелігінде былай жазылған: «Бұрған жазығында өзі келіп қолға түскен Бекболатты, оның жолдастарымен 15-шақты адамды қамауға алған соң Алматыға жаяу айдамақшы болған. Сонда Бекболат орнынан қарғып тұрып: Заңын болса осы арада атып кет! Әйтпесе, менде, жолдастарымда сенің қорлығыңа көніп жаяу жүре алмаймыз», - деп ақырып жіберіпті. Бұдан соң отряд начальнигі бұларды Алматыға дейін атпен алып келіпті. Әрбір аттағы тұтқынды 4 солдат күзетпен айдап отырыпты. Тастаққа келген соң, басқа тұтқындарды жаяу айдапты. Бекболат бұрынғысынша аттан түспей түрменің қақпасына шейін атпен барған екен» (Байжарасов, 1966: 2). Деректердің көрсетуінше, Бекболат пен оның 13 жақтасы күшейтілген қарулы күзетпен Верныйға 17 тамызда кеш батқанда жеткізілген болатын.

Екі күннен кейін солардың ізімен патша жансыздары арқылы Ақши жерінен Кәрібай Аламанұлы, Байғазы Мәмбетұлы, Сатал Құрабайұлы, Исабек Сексенбайұлы, ал Үшқоңырдағы Наркүнге мен Күмбелден Кұрттыбастаудағы қақтығыс кезінде жараланған Есікбай Екейбайұлы, Ахметша Әбдірешұлы және Байжан Нәтіұлы ұсталып, оларда Верный қаласындағы уез бастығына қарулы күзетпен жеткізіледі (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 125-п.). Сонымен бірге шамалғандық Алпысбай Тасболатұлымен ұсталып Қаскелең станициясының атаманы Шебалинге жеткізілген Шамалған болысының № 9 ауылының беделді адамдары Жегетек Тазыбекұлы, Байсын Аюкеұлы және Нұралы Қосығұлұлыда көтеріліске қатысты деген айыппен Верныйға әкелінеді. Патшаның өлкедегі тұтқындау ісі мұнымен тоқтаған жоқ. 12 тамызда Жайылмыс елінің болыс басшысы Бейсенбай Шалбаржановтың көрсетуімен бүлікке қатысы бар тағы да он адам: Келменбет Ерменбетов, Ордабай Дәуренбеков, Жиренбай Жұсамбаев, Бейсенбай Арықбаев, Несіпбай Шыныбеков, Қосдәулет Бозымбаев, Жүніс Үрпеков, Саржан Қарашанов, Шағыр Сатыбалдин, Қалмәмбет Қаламбердиев тұтқындалып конвоймен Верныйға жіберілді. Верныйға күшейтілген күзетпен жеткізілген Үшқоңыр көтерілісінің батырларын алдымен Верный әскери гауптвахтасы мен Верный түрмесіне әкеп қамайды. Содан кейін тергеу ісі басталған кезде оларды Верный облыстық түрмесіне ауыстырып, сонда сот үкімі шыққанша ұстайды.

Арада көп уақыт өтпей, 1916 жылы қыркүйек айының басында Үшқоңыр көтерілісінің көсемі Бекболат Әшекейұлының үстінен сот ісі басталады. Сол күннен патша чиновниктері Бекболатты тергеуге тартып, асығыс түрде оған сот үкімін ауыр жазамен шығаруға тырысты. Верный қаласы гарнизоны бастығының міндетін уақытша атқарушы генерал-майор Грызловтың 1916 жылғы 1 қыркүйектегі бұйрығымен Бекболат Әшекейұлын соғыс уақыты заңдары бойынша тергеу үшін Верный гарнизонының отрядтық сотына беріледі. Ал губернатор Фольбаум отрядтық сотқа Бекболат Әшекейұлының ісін екі күндік мерзіммен жедел шешуді тапсырады.

Сөйтіп 1916 жылы 7 қыркүйекте Верный қаласында Жетісу облысының интенданттық әскери бөлімшесінің меңгерушісі, полковник Левашевтың төрағалығымен Верный гарнизонының отрядтық соты болды. Соттың уақытша мүшелері болып Верный жасағының капитаны Фогель, Верный жергілікті артилериялық команданың капитаны Тимофеев және хатшының міндетін атқарушы Верный жасағының прапорщигі Гаврилов кірді. Бұл сот жиылысы басынан аяғына дейін жабық есік күйінде өткізілді. Сол күні-ақ Верный гарнизонының отрядтық соты Верный уезіне қарасты Жайылмыс болыстығының №4 ауылының айыпталушы қазағы Бекболат Әшекейұлын барлық құқықтары мен дәулетінен айырып дарға асу арқылы өлім жазасына қию туралы үкім шығарды (ҚР ОМА 76-қ. 1-т. 510-іс. 455-п.). Дәл сол күні Жетісу облысының әскери губернаторы Фольбаум үкімді бекітіп, қоластындағы жендеттеріне оның тездетіп орындалуын тапсырады. Олар араға бір күн салып, үкімді 1916 жылы 9 қыркүйекте Верный қаласы маңындағы Боралдай төбесінде орындайды. Осылайша 1916 жылғы Жетісудағы ұлт-азаттық көтерілістің жетекшілерінің бірі айбынды батыр Бекболат Әшекейұлы патшалық Ресейдің жазалау шараларының ақырғы құрбанына айналды.

Патша соты қазақтың қайсар мінезді азаматы Бекболат Әшекейұлын аяусыз дарға асқаннан кейін-ақ оның Верный түмесінде тұтқында отырған Жайылмыс және Шамалған болыстығының сенімді 42 серігін сотқа тартуды көздейді. Сөйтіп, 1916 жылы 12 желтоқсанда Түркістан әскери округі әскерлерінің басқарушысы генерал-адъютант Курапаткиннің бұйрығымен Жайылмыс болысының қазақтары – Сәт Ниязбекұлы, Әбділда Бекболатұлы, Сарманбек Әшекейұлы, Дүйсенбек Қасымбекұлы, Надырбек Қарақсин, Екейбай Сатқынұлы, Серікбай Аманжолұлы, Оспан Бөкенбайұлы, Әбілеш Бекбатырұлы, Сатқын Әбішұлы,

Сарықазак Солтанайұлы, Боранбай Қашкеұлы, Жарылғап Нұрабайұлы, Сәлімбай Шуақұлы, Байділда Рысқұлұлы, Нүсіп Рысқұлұлы, Исабек Сексенбайұлы, Ахмет Аманбайұлы, Есікбай Екейбайұлы, Ахмет Әбдірешұлы, Байсын Аюкеұлы, Жегетек Тазыбекұлы, Ахмет Нұрабайұлы Түркістан әскери-прокурорлық қадағалауының шешімімен айыпты деп табылып, соғыс уақытының заңы бойынша іске тарту үшін Түркістан әскери-округтік сотына берілді (ҚР ОМА 76-к. 1-т. 510-іс. 345-п.).

Бекболат батырдың жақын 23 серігі тартылған Түркістан әскери-округтік соты тек екі ай өткеннен кейін ғана, яғни 1917 жылы 17 ақпанда Верный қаласында өтті. Бұл сотқа әскери судья, генерал-майор Абрамов төрағалық етті, ал соттың мүшелері Жетісу облысы әскерінің интенденттық бөлімшесінің меңгерушісі, полковник Левашев және 240-жаяу Симбир жасағының подполковнигі Утков болды. Сот процесі үш күнге созылып ашық есік күйінде өткізілді. Соттағы тергеу кезінде айыпталушы 23 адамның барлығы да тағылған айыпқа қарамастан өздерін кінәлі деп мойындамады. Алайда патша соты орыс-казак офицерлері мен солдаттарының, комитет адамдары мен жергілікті әкімшілік қызметтегілердің берген мәліметі арқылы олардың барлығын кінәлі етуге талпынды. Оларды да Бекболат Әшекейұлы секілді соғыс уақыты заңымен соттай отырып, оларға да жазаның ауыр түрін шығаруға тырысты.

1917 жылы 19 ақпанда Уақытша әскери сот айыпталушы – 62 жастағы Әбілеш Бекбатыров, 47 жастағы Оспан Бөкенбаев, 52 жастағы Серікбай Аманжолов, 34 жастағы Екейбай Сатқынов – көтерілісті «бастаушылар» етіп, ал 65 жастағы Сарманбек Әшекеев, 55 жастағы Дүйсенбек Қасымбеков, 75 жастағы Надырбек Қарақсин, 63 жастағы Сатқын Әбішев, 35 жастағы Сарықазак Солтанаев, 63 жастағы Боранбай Қашкин, 67 жастағы Жарылғап Нұрабаев, 56 жастағы Ахмет Аманбаев, 22 жастағы Есікбай Екейбаев, 36 жастағы Ахмет Әбдірешов – олардың «сыбайластары» деп қорытынды шығарды. Шығарылған сот үкімі бойынша олар үкіммен барлық құқықтары мен дәулетінен айырып дарға асу арқылы өлім жазасына кесілді. Бекболаттың 44 жастағы өжет ұлы Әбділда да көтерілісті «бастаушы» деген айыппен барлық құқықтары мен дәулетінен айырып, 20 жыл мерзімге қатарғалық жұмысқа жөнелтуді шешеді (ҚР ОМА 76-к. 1-т. 510-іс. 355-п.). Осы үкім жарияланғаннан кейін, бұлардың барлығы Түркістан әскери округі әскерлерін басқарушысының атына шығарылған үкімді жеңілдету туралы 1917 жылдың 21 ақпанында өтініш жазғанымен, ол үкім өзгеріссіз қалдырылады.

Сөйтіп сотқа тартылған 23 адамның ішіндегі 8 адам атап айтсақ, Жайылмыс болысының бұрынғы болыс басшысы 61 жастағы Сәт Ниязбекұлы және 48 жастағы Сәлімбай Шуақов, 48 жастағы Байділда Рысқұлов, 33 жастағы Нүсіп Рысқұлов, 27 жастағы Исабек Сексенбаев, Байсын Аюкин, 58 жастағы Жегетек Тазыбеков, 56 жастағы Ахмет Нұрабаев – көтеріліске қатысуы дәлелденбеуі себепті ақталып, 1917 жылы 19 ақпан күні қамаудан босатылды (ҚР ОМА 76-к. 1-т. 510-іс. 547-п.).

Ал айыпты деп танылған Бекболат батырдың 15 жақтасының ісі бойынша шығарылған үкім ресми 1917 жылы 22 ақпан күні бекітілді. Алайда Ресей империясындағы ақпан төңкерісінен кейін, патша өкіметі құлап, елдегі саяси билік Уақытша үкіметтің қолына өткендіктен 1917 жылы 18 наурызда Түркістан әскери-округтік сотының жарлықшы жиылысы қайта болып, онда 6 наурыздағы амнистия туралы Уақытша үкіметінің бұйрығына сәйкес бекітілген үкімнің орындалуын тоқтатып және оны мүлдем жауып тастауды, ал кінәлі деп табылған 15 айыпталушыны қамаудан босатуды қаулы етіп көп ұзамай барлығын бірдей бостандыққа шығарады (ҚР ОМА 76-к. 1-т. 510-іс. 545-п.).

Қорытынды. Қазақ өлкесіндегі Бекболат Әшекейұлы бастаған ұлт-азаттық көтеріліс XX ғасырдың бас кезіндегі Ресей империясының құлауы қарсаңында болған

ірі қарсылықтардың бірі. Бұл қарсылық қазақ жеріндегі патша өкіметінің отарлық басқару жүйесіне және майданға даярлануы тиіс әскери-қорғаныс жоспарларына үлкен соққы болып тиді. Әуелде 1916 жылғы 25 маусымдағы патша Жарлығы қазақ ауылдарында үлкен дүрбелең туғызса, ал артынан ол ауқымды көтеріліске ұласып кетті. Көтерілісті халық батыры Бекболат Әшекейұлы ұйымдастырды және оны басқарды. Ол өзіне сенімді жақтастарымен бірге орасан зор жоспар құрып, ел мүддесі үшін аянбай күресті. Аймақтарда ауқымды жиындар өткізіп, жергілікті жердегі патшаның отарлық саясатын әшкереледі. Патша Жарлығына адам бермейміз деген ұранмен, алыс-жақын болыс-елдердің толқыған халқының басын біріктіріп, әскер жасақтап барып орасан зор күшпен патшалық Ресейге қарсы соғыспен шығуды мақсат етті. Алайда көтеріліс мұндай ауқыммен көтеріле алған жоқ, бірақ Бекболат әскері Үшқоныр алқабында патшаның мұздай қаруланған жазалаушы әскерімен қақтығысып, ерліктің тамаша үлгісін көрсетті. Көтерілісті бүкіл Жетісуға белгілі және беделді болыстар, билер және ел ақсақалдары қолдады.

Бекболат бастаған көтеріліс ХХ ғасырдың бас кезінде өтті. Ол елдің тәуелсіздігі үшін жан аямай күресіп, сол жолда құрбан болған. Өз еркімен берілген Бекболатты патшалық Ресейдің әскери соты бар болғаны екі күнде өлім жасасына кесу туралы үкім шығарып, бірнеше адаммен бірге Боралдай төбесінде дарға асты. Мұндай ауыр жаза Бекболаттың жақын серіктеріне де шығарылды, алайда олар 1917 жылғы Ақпан төңкерісінде патшаның тақтан құлауына байланысты қамаудан аман-есен босап шықты. Осылай азаттық үшін басын қатерге тіккен Бекболат Әшекейұлы ел жадында патшалық Ресейдің өлкедегі отаршылдық саясатына қарсы тұрып күрескен батыр ретінде қалды.

Бұл зерттеу еңбегімізде қазақ халқының батыр ұлы Бекболат Әшекейұлының бастаған ұлт-азаттық көтеріліс тарихы қозғалды. Әсіресе осы көтерілістің бастауы болған Үшқоныр жиынындағы Бекболаттың басшылығымен Жарлықты талқылауы және соның артынша іле-шала Бекболатты Ошақты жиынында хан сайлау рәсімі әрі оның жақтастарымен бірге патшалық Ресейге қарсы бірігіп күресуге уағдаласуы бұрын-сонды ғылыми айналымға еңбеген архив құжаттары арқылы терең зерттелді. Әрі Бекболат бастаған көтерілісшілердің әлеуметтік жағдайы, сандық құрамы, таралу аймағы мен құрған жоспары да тарихи деректер негізінде анықталды. Сондай-ақ осы еңбекте Бекболат батырдың жақын серіктерінің көтерілістегі рөлі мен атқарған қызметтері, олардың әлеуметтік мәртебелері мен ерлік істері нақтылы архив құжаттарымен және куәгерлердің естеліктерімен сараланып, жан-жақты талданды. Әрі архив деректерімен Бекболаттың бүкіл жақын серіктерінің аты-жөндері мен олардың тізімі айқындалып, еңбекте көрсетілді.

Дереккөздер

ҚР ОМА — ҚР Орталық Мемлекеттік архиві

Sources

CSA RK — Central State archive of the Republic of Kazakhstan

Әдебиеттер тізімі

- Байжарасов, 1966 — *Байжарасов Р.* Азаттық үшін алысқан // Жетісу. 1966. 23 август.
Бекболатов, 1998 — *Бекболатов С.* Бекболат Ашекеев. Қаһарлы 1916 жыл: (құжаттар мен материалдар жинағы). Алматы: «Қазақстан», Т.2. 1998. 247 б.
Бүркітбаева, 2009 — *Бүркітбаева Ү.* Жетісуым – жеті құтым, ырысым: тарихи деректер. Алматы: «Нұрлы Әлем», 2009. 336 б.
Бүркітбаева, Қарабасов, 2017 — *Бүркітбаева Ү. Қарабасов Ж.* Жетісудағы 1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліс (мұрағат материалдары бойынша). Алматы: «Тауғуль-Принт», 2017. 160 б.

Жабаев, 2012 — *Жабаев Ж.* Толық шығармалар жинағы. 1917 жылға дейінгі өлеңдері мен айтыстары. (құрастырған, түсініктемелерін жазған Р.Әбдіғұлов). Т.1. Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ, «Ұлағат» баспасы, 2012. 304 б.

Қазақстан тарихы, 2002 — Қазақстан тарихы (көне заманнан бүгінге дейін). Бес томдық. 3-том. Алматы: «Атамұра», 2002. 768 б. суретті, карталы.

Махаева, 2007 — *Махаева А.Ш.* Қазақ-қырғыз саяси байланыстарының тарихы (XVIII ғасырдың екінші жартысы – XX ғасырдың бас кезі). Алматы: «Ценные бумаги» баспасы, 2007. 357 б.

Оразов, 2009 — *Оразов Р.Е.* Дәулетбақұлы Ноғайбай (1834-1910 жж.). Алматы қаласының тарихы тұлғалар келбетінде. Алматы. 2009. 335 б.

Рахымқұлов, 2015 — *Рахымқұлов Д.А.* Әшекей батырдың қайраткерлік келбеті //Қазақстан мұрағаттары. 2015. № 4 . Б. 85-96.

Сапарғалиев, 1966 — *Сапарғалиев Г.* Карательная политика царизма в Казахстане. (1905-1917 гг.). Алма-Ата: Издательство «Наука», Казахской ССР. 1966. 374 с.

Сәрсекке, 2014 — *Сәрсекке М.* Шығармалары. I-III. Деректі хикаяттар. Астана: Фолиант, 2014. 336 б.

Сокол, 2016 — *Сокол Э.Д.* Восстание 1916 в Русской Центральной Азии. (перевод с англ. Г. Борубаева. Бишкек: «Res Publica», 2016. 191 с.

Уяма, 2017 — *Уяма Томохико.* Почему крупное восстание произошло только в Центральной Азии? Административно-институциональные предпосылки восстания 1916 года // Международное научное совещание «Переосмысление восстания 1916 года в Центральной Азии»: сб. статей. Бишкек: Нео Принт, 2017. 180 с.

Шашкин, Мергеншин, 1957 — *Шашкин З. Мергеншин Д.* Тоқаш Бокин. (Өмірбаяны туралы очерк). Алматы: «Қазақ мемлекет баспасы», 1957. 100 б.

1916 жыл, 1996 — *1916 жыл.* (Қазақ халқының ұлт-азаттық көтерілісінің 80 жылдығына). Әңгімелер, өлеңдер мен дастандар. Өңделіп, толықтырылған 2-басылымы. Арнаулы редакторы Ө.Жәнібеков. Алматы: «Рауан», 1996. 208 б.

Zhetpisbay et al., 2020 — *Zhetpisbay N.Y. et al.* Protest Actions of Zholaman Tlenshiev and the Formation of the North Western Borders of Kazakhstan in the 20–40 years of the XIX century // *Bylye Gody*. Vol. 55. Is. 1. pp. 105-114. 2020. <http://ejournal52.com>

References

Baizharasov, 1966 — *Baizharasov R.* Azattyk ushin alyskan [Farysh for the liberation]. Zhetisu, 1966. 23 avgust. 2 p. (In Kaz.)

Bekbolatov, 1998 — *Bekbolatov S.* Bekbolat Ashekeev. Kaharly 1916 zhyl: (kuzhattar men materialdar zhinagy). [The Furious 1916: (collection of documents and materials)]. Алматы: «Kazakhstan», Vol. 2. 1998. 247 p. (In Kaz.)

Burkitbaeva, 2009 — *Burkitbaeva Y.* Zhetisuym - zheti kutym, yrysym: tarihi derekter. [Zhetysu-seven kutym, yrysym: historical facts.]. Алматы: «Nurly Alem», 2009. 336 p. (In Kaz.)

Burkitbaeva, Karabasov, 2017 — *Burkitbaeva Y. Karabasov Zh.* Zhetisudagy 1916 zhylgy ult-azattyk koterilis (muragat materialdary bojnynsha). [The National Liberation uprising of 1916 in Zhetysu (based on archival materials)] Алматы: «Taugul'-Print», 2017. 160 p. (In Kaz.)

Kazakstan tarikhy, 2002 — *Kazakstan tarikhy* (kone zamannan byginge deiin). Bes tomdyk. 3-vol. [History of Kazakhstan (from ancient times to the present). Five volumes. Volume 3.]. Алматы: «Atamura», 2002. 768 p. (In Kaz.)

Mahaeva, 2007 — *Mahaeva A.Sh.* Kazak-kyrgyz sayasi bajlanystarynyn tarikhy (XVIII gasyrdyn ekinshi zhartyysy – XX gasyrdyn bas kezi). [History of Kazakh – Kyrgyz political relations (second half of the XVIII-early XX centuries).]. Алматы: «Cennye bumagi», 2007. 357 p. (In Kaz.)

Orazov, 2009 — *Orazov R.E.* Dauletbakuly Nogaibai (1834-1910 zhzh.) [Dauletbakuly Nogaibai (1834-1910).] History of the city of Almaty in the appearance of persons.] Алматы kalasynyn tarikhy tulgalар kelbetinde. Алматы. 2009. 335 p. (In Kaz.)

Rahimkulov, 2015 — *Rahimkulov D.A.* Ashekei batyrdyn kairatkerlik kelbeti [Heroic appearance of Ashekey batyr] Kazakstan muragattary. 2015. № 4. Pp. 85-96. (In Kaz.)

Sapargaliev, 1966 — *Sapargaliev G.* Karatel'naya politika carizma v Kazahstane. (1905-1917 gg.). [Karatelnaya politics Tsarism in Kazakhstan. (1905-1917gg.)] Alma-Ata: «Nauka», 1966. 374 p. (In Rus.)

Sarseke, 2014 — *Sarseke M.* Shygarmalary. I-III. Derekti hikayattar. [Works I-III. Documentary stories] Astana: Foliant, 2014. 336 p. (In Kaz.)

Shashkin, Mergenshin, 1957 — *Shashkin Z. Mergenshin D.* Tokash Bokin. (Omirbayany turaly ocherk). [Tokash Bokin. (Essay on the biography)] Almaty: «Kazak memleket baspasy», 1957. 100 p. (In Kaz.)

Sokol, 2016 — *Sokol E.D.* The Revolt of 1916 in Russian Central Asia. Translation from english by G. Borubaeva. Bishkek: «Res Publica», 2016. 191 p.

Uyama, 2017 — *Uyama Tomohiko.* Why did major uprising occur only in Central Asia? Administrative and institutional prerequisites for the 1916 uprising. International scientific meeting “Rethinking the 1916 uprising in Central Asia”: collection of articles. Bishkek: Neo Print, 2017. 180 p.

Zhabaev, 2012 — *Zhabaev Zh.* Tolyk shygarmalar zhinagy. 1917 zhylga dejingi olenderi men ajtystary. (kurastyrgan, tysiniktemelerin zhazgan R. Abdigulov). Vol.1. [Complete collection of works. Poems and aitys until 1917. (compiled by R. Abdigulov, who wrote the comments). Vol. 1.]. Almaty: Abai atyndagy KazUPU, «Ulagat», 2012. 304 p. (In Kaz.)

Zhetpisbay et al., 2020 — *Zhetpisbay N.Y. et al.* Protest Actions of Zholaman Tlenshiev and the Formation of the North Western Borders of Kazakhstan in the 20–40 years of the XIX century Bylye Gody. Vol. 55. Is. 1. Pp. 105-114. 2020. <http://ejournal52.com>

1916 zhyl, 1996 — *1916 zhyl.* (Kazak halkynyn ult-azattyk koterilisinin 80 zhyldygyna). Angimeler, olender men dastandar. [1916 year. (To the 80th anniversary of the National Liberation uprising of the Kazakh people). Stories, poems and epics. Edited and supplemented 2nd edition.] Arnauly redaktory O.Zhanibekov. Almaty: «Rauan», 1996. 208 p. (In Kaz.)

ОТАН ТАРИХЫ. 2024 № 27 (1)

ТАРИХ / HISTORY / ИСТОРИЯ

Тухтаева М.С. (Узбекистан) РЕНЕССАНС И ОБРАЗ ЦАРИЦЫ ТОМИРИС.....	5
Оспанова А.К. ҚАЙЫП МҰХАММЕД ХАННЫҢ ОСМАН ИМПЕРИЯСЫНА ЖАЗҒАН ХАТТАРЫНА ОСМАНЛЫ АРХИВ ДЕРЕКТЕРІ НЕГІЗІНДЕ ТАЛДАУ (XVIII ғ.).....	21
Қартова З.К., Көмеков Б.Е., Әлібай Е.А. ҚАЗАҚ БИЛЕУШІЛЕРІ ТӘУЕКЕЛІ МЕН ТҮРСЫН МҰХАММЕД ЖАРЛЫҚТАРЫНЫҢ ДЕРЕКТАНУЛЫҚ ЗЕРТТЕУІ.....	34
Kuanbay O. THE MAIN PRINCIPLES AND COURSES OF TAUKE KHAN'S FOREIGN AND INTERNAL POLICIES, AND THE CORE TENETS OF THE LEGAL CODE “ZHETI ZHARGY”.....	48
Бейсембаева А.Р. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ КАЗАХСКОГО ХАНСТВА (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XV-ПЕРВАЯ ПОЛОВИНА XVIII ВВ.).....	65
Zhumatay S. THE COMPLICATION OF KAZAKH-DZUNGARIAN RELATIONS IN THE 20S OF THE XVIII CENTURY.....	79
Шашаев Ә.Қ., Мақсұтова А.А., Досқараева А.А. ӘБІЛҚАЙЫР ХАННЫҢ РЕСЕЙ БИЛГІМЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	92
Беркінбаев О.У. XVIII ҒАСЫРДЫҢ ОРТАСЫНДАҒЫ ӘМІРСАНА КӨТЕРІЛІСІ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ЖАСАҚТАРЫ.....	105
Алимова Д. (Узбекистан) ТРИ ШТРИХА К ИСТОРИИ ПАЛОМНИЧЕСТВА ИЗ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ К СВЯТЫНЯМ МЕККИ (вторая половина XIX – начало XX вв.).....	117
Мұхатова О.Х., Оразов Р.Е. ОРЫНБОР ЕРЛЕР ГИМНАЗИЯСЫ ЖӘНЕ АЛАШ ҚАЙРАТКЕРЛЕРІ.....	132
Рахымқұлов Д.А. БЕКБОЛАТ ӘШЕКЕЙҰЛЫ БАСТАҒАН ҰЛТ-АЗАТТЫҚ КӨТЕРІЛІС (XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫ. ЖЕТІСУ ӨЛКЕСІ).....	150
Ratkhiddinov R.K. (Узбекистан) HISTORY OF THE HEALTH CARE SYSTEM OF THE COUNTRY OF TURKESTAN IN THE YEARS 1917-1924: AS IN THE EXAMPLE OF FERGANA PROVINCE.....	172
Аяган Б.Г., Маликова С.З. ПОЛИТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МАГЖАНА ЖУМБАБЕВА В ПЕТРОПАВЛОВСКЕ В 1918-1921 ГОДЫ (ПО ДАННЫМ АРХИВОВ И ВОСПОМИНАНИЯМ СОВРЕМЕННИКОВ).....	180
Рыскулов Т.А. ЖИЗНЬ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ИСКАНДЕРА ЖОЛАМАНОВА – ПЕРВОГО КАЗАХСКОГО НАРКОМА КЫРГЫЗСТАНА В 1920-1930-Х ГГ.....	198
Абуов Н.А., Картова З.К. ИСТОРИЯ МИГРАЦИЙ НЕМЦЕВ В КАЗАХСТАН В XX ВЕКЕ: ВЛИЯНИЕ НА ЭТНИЧНОСТЬ И ГРАЖДАНСКУЮ ИДЕНТИЧНОСТЬ.....	213
Rysbekov T.Z., Rysbekova S.T., Shintimirova V.G. HISTORICAL PERSONALISTICS OF KAZAKHSTAN AND ACADEMICIAN R.V. SULEIMENOV.....	230
АРХЕОЛОГИЯ / ЭТНОГРАФИЯ / ЭПИГРАФИКА	
Қасенали А.Е., Қасенова А.Д., Дүйсенбай Д.Б. САРЫОБА АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ КЕШЕНІНДЕГІ ҚЫПШАҚ УАҚЫТЫНЫҢ ҒИБАДАТХАНАСЫ.....	248
Сейітханұлы Ш. (Монголия), Жанықұлов Н. ҚАЗАҚ РУ-ТАЙПАЛАРЫНЫҢ ТАҢБАЛАРЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ЭПИГРАФИКАЛЫҚ ТҮРҒЫДАН ЗЕРДЕЛЕУ.....	263

Редакцияның мекен-жайы:

050100, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көшесі, 28
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
«Отан тарихы» журналының редакциясы

Сайтқа сілтеме: <https://otan.history.iie.kz>

Тел.: +7 (727) 272-46-54.

E-mail: otanhistory@gmail.com.

Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде
1998 ж. 9 наурызда тіркеліп, N 158-ж куәлігіне ие болды.

Мақалаларды қайта бастырып жариялағанда, микрофильмге және басқа да көшірмелерге
түсіргенде міндетті түрде журналға сілтеме жасау қажет.
